
Droger i den svenska klubbkulturen

Rapport 5, 2004

Författare: Fabian Sjö och Thomas Bossius

Mobilisering mot narkotika

Besöksadress: Vasagatan 8-10

Postadress: 103 33 Stockholm

Tfn: 08-405 10 00 Fax: 08-411 24 67

registrator@social.ministry.se

www.mobilisera.nu

Förord

Den här rapporten, där Fabian Sjö är huvudförfattare och Thomas Bossius medförfattare, utgör en del av ett projekt vi kallar 'Att droga ibland'. Projektet utförs av SoRAD (Socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning), Stockholms Universitet, under ledning av docent Philip Lalander på uppdrag av Mobilisering mot narkotika. Meningen med projektet är att vinna kunskaper om hur unga människor i olika sociala och kulturella miljöer ser på droger. Bakgrunden är att vi lever i en global värld där staten, i form av t.ex. skola och andra myndigheter, konkurrerar med andra mediala aktörer, såsom musikartister och filmer, när det gäller att påverka unga människors syn på droger. 1990-talet och början av 2000-talet kännetecknas också av en ökad global rörlighet där ungdomar reser till andra länder och lär sig andra sätt att se på droger än det specifikt svenska.

1990-talet har i jämförelse med 1980-talet inneburit en kraftig ökning av andelen unga människor som prövat narkotika, inte bara i Sverige utan i de flesta EU-länder. Ökningen bör därför inte förstås som ett specifikt svenskt problem utan som en konsekvens av en global trend. Projektet har inriktat sig på fyra grupperingar unga människor i olika sociala och kulturella miljöer där globala influenser gör sig gällande:

- Latinamerikaner i en svensk lågstatusförort.
- Globala resenärer, dvs. de som går under benämningen backpackers.
- Musikfestivalbesökare på Hultsfreds- och Roskildefestivalen.
- Människor som besöker 'klubbar' i storstäderna Göteborg och Stockholm.

Totalt har närmare 100 unga människor intervjuats om deras syn på livet, droger, popkultur och framtid. Det är detta intervjumaterial som ligger till grund för fyra rapporter som presenteras under våren 2004. De olika rapporterna kommer under hösten att föras samman och analyseras tillsammans i form av en sammanhängande antologi.

Med hjälp av den kunskap rapporterna ger hoppas vi kunna nyansera bilden av såväl narkotikaanvändaren som vägen in i missbruk. Vi ser det också som mycket viktigt att preventiva åtgärder och behandling görs utifrån en förståelse av unga människors faktiska levnadsvillkor och inte utifrån dogmatiska principer.

Vi vill varmt tacka alla de unga människor som utifrån sina egna drogerfarenheter låtit oss få lyssna på deras berättelser. Vi vill även rikta ett stort tack till de unga människor som fungerat som forskningsassistenter.

Björn Fries
Narkotikapolitisk
samordnare

Philip Lalander
Projektledare
SoRAD,
Stockholms universitet

INNEHÅLL

1. Inledning	6
2. Klubbkulturen – en presentation	9
Historisk bakgrund	9
Den svenska klubbkulturen idag	11
Peace, love and understanding i 90-talsform... ..	14
...eller elitistisk klubb för inbördes beundran?	15
Klubbkulturens heterogenitet	18
Vi och dem	19
Klubbkulturens framtid	26
3. Drogerna i klubbkulturen	28
Ecstasys roll i framväxten av kulturen	28
Drogerna i den svenska klubbkulturen	29
Drogernas betydelse för dansen	31
Drogernas betydelse för PLUR	33
Klubbande och drogande – en könsfråga?	33
Droger på klubbar jämfört med i övriga samhället	34
"...det är inte rejvarna som knarkar, utan det är individen"	35
4. "Om alla kunde känna den här känslan, så skulle vi aldrig ha några problem i hela världen – Positiva berättelser om bruket	37
Vad tas?	37
Varför?	39
Var tas det?	42
Drogernas positiva verkan	43
5. "Ju högre upp man kommer, desto hårdare landar man" – Negativa berättelser, risker och riskhantering	44
Dåliga erfarenheter	44
Vilka droger vill man inte ta?	46
Risk för lagliga påföljder	48
Att minska sitt drogbruk	48
Hur hanterar man riskerna?	49
"Det händer inte mig" – varför fastnar man inte?	53
Det framtida drogbruket	55
6. Alkohol, droger och legaliseringsfrågan	56
Alkohol vs. droger	56
Legaliseringsfrågan	57
7. Sammanfattande diskussion	62
Drogernas betydelse	63
En ambivalent kultur, en ambivalent syn på droger	66
Källförteckning	69

1. Inledning

När jag varit på rave och dansat till morgonen, det känns som en upplevelse som är värd i sig själv. Det är ju värt att leva för såna upplevelser. (Ceasar, 22 år)

Under ruset mår man ju perfekt, för då älskar man ju allting och allt känns rätt och musiken blir den underbaraste man någonsin hört och personerna är ens bästa vänner som är där, så under ruset mår man väldigt bra. Jag mådde inte särskilt dåligt efteråt, typ efter en vecka var allt normalt igen. (Bosse, 22 år)

I dagens samhälle har möjligheten för unga människor att ta intryck av nya kulturella strömningar ökat. Den globalisering som utmärker världen i början av 2000-talet innebär en friare rörlighet av människor och idéer. Genom att resa, läsa tidningar, titta på TV och surfa på Internet kan ungdomar ta till sig stilar och attityder och dela dessa med personer i andra delar av världen som de aldrig har träffat. De globala livsstilarna kräver alltså inte en gemensam geografisk förankring, utan bygger snarare på att man delar värderingar, attityder och smak. Unga människors identitetsskapande handlar ofta om att skapa olika motpoler till det etablerade vuxensamhället. I identitetsskapandet används symboler som kläder, frisyrer, språk, attityder och musiksmak. Symbolerna har inte sällan en avskräckande effekt på vuxenvärlden, vilket också skapar en ofta avsedd distans till det etablerade samhället. En av de senaste decenniernas mest uppmärksammade globala ungdomskulturer växte fram i mitten av 1980-talet. Kulturens namn har växlat genom åren och än idag råder det delade meningar om dess rätta namn. Vi har valt att kalla den för ”klubbkulturen”. Kulturen kom tidigt att förknippas med illegala droger. Bland de ungdomskulturer som etablerats under de senaste decennierna är det få som kan mäta sig med klubbkulturen när det gäller negativa reaktioner från media och ordningsmakt.

Den årliga SOM-undersökningen¹ över den svenska allmänhetens bedömning av hälso-risker visar att svenskarna uppfattar narkotika som det mest farliga för invånarnas hälsa och liv. Aids, arbetslöshet och ensamhet är bara några exempel på obehagligheter som hamnade efter narkotikan i upplevd farlighet (Jarlbro 1999:58). Sverige har under en längre tid fört en restriktiv narkotikapolitik och i en europeisk jämförelse är droganvändandet i Sverige förhållandevis lågt (Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk; Årsrapport 2003: Situationen på narkotikaområdet i EU och Norge:17 ff).

¹ SOM=Samhälle Opinion Massmedier

Under det senaste decenniet har det dock skett en trendbrott och droganvändningen bland unga i Sverige har ökat (CAN Årsrapport 2003:24).

Klubbkulturens framväxt faller alltså samman med såväl en ökad globalisering som ett ökat droganvändande. Syftet med denna rapport är att beskriva hur en grupp unga klubbmänniskor med erfarenhet av droger ser på sitt drogande, på den kultur de tillhör och på relationen mellan de båda. Vad är det som gör att dessa individer väljer att ta droger? Går orsaken att finna i kulturen eller handlar det om andra faktorer? Vilka betydelser ges drogandet? I vilka sammanhang tas droger och vilka droger används? Vilka risker upplever man och vad gör man för att motverka dessa? Hur ser man på drogerna i kulturen jämfört med övriga samhället och vilka åsikter finns i legaliseringsfrågan?

Vi har som utgångspunkt valt att inte betrakta drogbruket som en isolerad företeelse, utan som en handling som ges mening i en social omgivning. Det är mycket viktigt att poängtera att det inte på något sätt är givet att man tar droger bara för att man går på fester som har koppling till klubbkulturen. Det finns unga människor som tar droger i dessa sammanhang, men det finns också många ungdomar som väljer att inte ta några illegala droger alls. Det är också viktigt att påpeka att de personer som vi har intervjuat bara är en liten, liten del av alla människor som kan sägas ingå i klubbkulturen. Denna rapport utger sig inte för att ge en heltäckande bild av hela kulturens syn på och relation till droger. Då klubbkulturen är förhållandevis heterogen finns det säkert personer som inte känner igen sig i beskrivningarna. Vi tror dock att informanternas berättelser kan ge en viss inblick i hur klubbfolket själva ser på droger och dess roll i kulturen. Den svenska klubbkulturen har med ett fåtal undantag (se exempelvis Larsson 1997 och Tegner 1991) inte givits någon större plats i forskning eller litterära beskrivningar. I Storbritannien däremot, där klubbkulturen kommit att få ett betydligt större genomslag än i Sverige, finns det en uppsjö av olika klubbrelaterade studier. Den här rapporten fokuserar på droganvändande, men kan förhoppningsvis också bidra till att öka kunskapen om och förståelsen för den svenska klubbkulturen i ett bredare perspektiv.

Metod

I vårt arbete har vi intervjuat sju personer i åldrarna 19-33 år. Alla har en anknytning till klubbkulturen och med undantag av en person har samtliga erfarenheter av illegala droger. Till skillnad från andra delstudier i projektet *Att droga ibland* har vi inte gjort intervjuerna i den miljö som utmärker kulturen. De house- och technofester som är kärnan i kulturen är inte några idealiska platser att göra intervjuer på. Ljudnivån är hög, ljuset är bristfälligt och de tilltänkta informanterna prioriterar knappast en intervju framför dans och umgänge med andra festdeltagare. Istället har intervjuerna gjorts i vardagssituationer. Parker, arbetsplatser och hemmiljöer har fått tjäna som intervjulokaler. I texten har informanternas rätta namn ändrats så att deras identitet inte kan avslöjas.

Vårt sätt att komma i kontakt med informanterna har varierat. Genom Fabian Sjös arbete som utvärderare av antidrogkampanjen Sweden United, en kampanj just riktad mot den svenska klubbkulturen, kom han i kontakt med en rad olika ”klubbare”. Dessa kontakter ledde fram till nya intervjupersoner. För att få en känsla av hur det går till på klubbar har Fabian även gjort deltagande observationer. Han har också en viss egen erfarenhet av ”klubbande”, vilket varit en fördel i arbetet att förstå och beskriva kulturen. Thomas Bossius doktorsavhandling *Med framtiden i backspegeln* (2003) behandlar bland annat

den del av klubbkulturen som han benämner transkulturen. Arbetet med avhandlingen gav förutom en bred kunskap i ämnet också ingångar till nya intervjuer. I intervjuarbetet har vi även haft stor hjälp av Erik Nyström, som genom sin koppling till kulturen har ordnat egna kontakter och även utfört vissa intervjuer. Vi vill här passa på att tacka honom för hans insats i projektet. Internet har varit en annan kontaktväg till informanter. De intervjuade har vid vissa tillfällen också tipsat oss om andra passande personer att intervjua. Internet har även hjälpt oss att få en mer övergripande, allmän bild över klubbkulturen och dess syn på droger. På klubbrelaterade hemsidor har vi bland annat studerat vilka diskussioner som förekommit på gästböckerna. Vi har även läst tidningar och böcker som på olika sätt behandlar klubbkulturen. För att få klarhet i polisens arbete mot drogerna i klubbkulturen har Manne Jönsson på Ungdomssektionen, före detta Ravekommissionen, intervjuats.

Vi har i arbetet använt oss av kvalitativa djupintervjuer. I intervjuerna har informanterna tämligen fritt utifrån våra frågor berättat om sin bakgrund, sin syn på livet, klubbkulturen och droger. Intervjuerna har varat i mellan en och tre timmar. Det delvis känsliga intervjuämnet och en viss misstänksamhet mot det etablerade samhället på grund av tidigare skildringar av klubbkulturen som drogrelaterad, har säkert skrämt bort en del informanter. Under intervjuerna har dock informanterna varit mycket tillmötesgående och villiga att diskutera kulturen och droger. Det är uppenbart att droger är ett ämne som informanterna har mängder av åsikter om.

I texten använder vi oss av olika begrepp och uttryck med anknytning till droger. Den använda terminologin i texten baseras till stor del på de intervjuades språkbruk, där ett användande av illegala droger inte nödvändigtvis ses som ett missbruk och där man sällan pratar om ”narkotika”. Istället används främst begrepp som ”bruk” och ”droger”. Informanternas ordval kan vara ett sätt att distansera sig från de faror som kan finnas i samband med narkotikaanvändning. På så sätt kan man också rättfärdiga användandet. Det är knappast förvånande att man inte använder termen ”missbruk” om sitt drogande, om man inte uppfattar att man har några större problem med det. I rapporten har vi gett informanterna stort utrymme i form av citeringar, vilket också bidrar till att användandet av ”deras” terminologi, snarare än myndigheters, i texten känns mest passande. Bland de intervjuade finns det bara en kvinnlig informant. Det kan ses som en brist, men det kan också säga något om unga kvinnors position i kulturen och i drogandet.

Disposition

I rapporten ges efter inledningskapitlet en presentation av klubbkulturen, där den historiska bakgrunden, de utmärkande dragen samt relationen till övriga samhället beskrivs. I kapitel tre läggs tonvikten på drogernas roll i kulturen. Drogernas betydelse för kulturens olika delar och framväxt förklaras, liksom vilka droger som tas på klubbarna. De två nästföljande kapitlen tar upp informanternas egna drogberättelser i ett bredare perspektiv. Här berättar de om såväl positiva som negativa upplevelser av drogandet. Utöver drogernas funktioner presenteras också de risker man upplever med bruket, samt hur man agerar för att hantera dessa risker. Det sjätte kapitlet handlar om informanternas syn på alkohol i förhållande till illegala droger och hur de ser på en eventuell legalisering av narkotika. Slutligen binds informanternas berättelser samman i en sammanfattande diskussion, som syftar till att ge en beskrivning av vilken betydelse droganvändandet ges och hur detta kan kopplas till klubbkulturen.

2. Klubbkulturen – en presentation

Historisk bakgrund

Klubbkulturen innehåller delar som kan betraktas som grundläggande i vår mänsklighet. Att röra sig till rytmer är en universell, uråldrig mänsklig företeelse. Musik och dans har fungerat som redskap för att manifesteras fest och samhörighet, samtidigt som det varit ett sätt att närma sig och uppvakta partners. Dansen har även utgjort en väg in i ett annat sinnestillstånd, då man genom ett utdraget dansande kunnat hamna i trans. Ett annat sätt att förändra sin verklighet, med lång historisk tradition och stor geografisk spridning, är bruket av olika sinnesförändrande medel. Musik- och dansupplevelserna har inte sällan knutits till ett bruk av dessa medel. Klubbkulturen tillhör en av de senaste länkarna i den historiska kedjan av musik, dans och droger.

Framväxten av en kultur går sällan i en rät linje från en given startpunkt till den nuvarande situationen. Beskrivningar av hur ”allt gick till” skiljer sig ofta åt, beroende på berättaren och den roll vederbörande har haft i utvecklingen. Detta kan bli extra påtagligt när det rör sig om ungdomskulturer, som ofta är omgärdade av mytologiserade personer, platser och händelser.

Även om klubbkulturen kan sägas härstamma från uråldriga mänskliga behov brukar grunden spåras till 1970-talets USA. Under discoeran samlades svarta homosexuella för att festa och dansa till discomusik. Festerna blev en möjlighet för en grupp människor, som till stora delar var socialt exkluderade från det etablerade amerikanska samhället, att släppa loss och vara sig själva. Klubbarna fungerade som en motvikt till det yttre tryck publiken var utsatt för i vardagen och samhörigheten bland festdeltagarna var därför stark. Då discomusiken blev mer kommersiell utvecklades i början av 1980-talet en ny form av dansmusik. Musiken var en utveckling av discomusiken, men rytmerna och basen markerades tydligare och elektroniska instrument fick en allt större plats i musikskapandet. En stor inspirationskälla var europeisk elektronisk musik. De djs som spelade på klubbarna började också alltmer att förändra musiken de spelade genom egna mixningar och ljudförändringar av låtarna. Det var främst tre städer som var viktiga i utvecklingen; New York, Chicago och Detroit. Här utvecklades de musikgenrer som blev klubbmusikens grunder; garage, house och techno. På klubbarna användes droger

sof amfetamin, kokain och LSD, men också MDMA, mest känd under namnet ecstasy. Drogen, som först framställdes 1912, hade under årtionden fört en tynande tillvaro då den på 1960-talet fick en renässans genom bland andra alkemisten Alexander Schulgin. Från sextiotalets mer experimentella bruk övergick ecstasy under 1980-talet till att bli en drog främst förknippad med fester och dans.

Fram till i mitten av 1980-talet var bruket av ecstasy framför allt en amerikansk företeelse. I Europa hade drogen inte fått något större genomslag. Förändringen kom främst att ske via semesterön Ibiza. Ön hade sedan 1960-talet varit ett tillhåll för hippies och ryggsäcksluffare, liksom för homosexuella och motståndare till den spanske diktatorn Franco. Vid sidan av dessa grupper befolkades ön även av ”vanliga” turister från Spanien och övriga Europa, inte minst de brittiska öarna. Under mitten av 1980-talet fungerade Ibizas nattliv som en mötesplats för brittiska ungdomar och öns jet-set och bohemer. På klubbarna möttes briterna av två nyheter som kom att lägga grunden för det vi idag kallar klubbkulturen; housemusiken och ecstasyn. Livet och festerna på Ibiza skilde sig avsevärt mot de vanliga brittiska förhållandena. När ungdomarna återvände till sitt hemland tog de med sig de nya ingredienserna från Ibizas klubbviva och en liten grupp började att arrangera egna Ibizainspirerade klubbar.

De nya klubbarna skilde sig mot det rådande klubbviva i London på flera punkter:

- musiken, som till en början var en mix av en mängd olika stilar, men som blev alltmer houseinriktad,
- drogen ecstasy, som fram tills dess varit ovanlig, men som nu blev en mycket viktig ingrediens i festandet,
- festdeltagarnas stora, färgglada kläder, som dittills mest hade förknippats med fritid och semester, samt
- den vänliga, positiva stämningen.

Tillsammans skapade detta en slags antites till dåtidens klubbviva. En liknande utveckling skedde parallellt i Manchester. Från att ha varit en liten företeelse för främst Ibizaresenärer spred sig den nya trenden till allt större klubbar och kom att omfatta allt fler unga briter. Fenomenet kom att kallas för acid house. Under 1988 växte scenen till en massrörelse. Festerna började arrangeras i tomma fabrikslokaler eller utomhus med tusentals deltagare, så kallade rave. Rave blev också det nya namnet för rörelsen. Den stora uppslutningen på festerna och kopplingen mellan rave och ecstasy innebar att brittisk media och polis började intressera sig för kulturen. Två ecstasyrelaterade dödsfall under 1988 innebar att kulturen fick mycket negativa skrivelser och det blev svårare att få tillstånd för att arrangera fester. Följden blev en katt och råttalek mellan polis och ravearrangörer. Den brittiska staten agerade och drev igenom flera lagar och förordningar som gjorde det svårare att samla stora skaror festsugna ungdomar. De stora ravefesterna blev efter 1989 allt ovanligare.

Under 1990-talet splittrades den brittiska klubbkulturen upp i en mängd olika genrer. Festerna flyttade till stor del tillbaka in på klubbar. Stora kommersiella klubbkedjor som sponsrades av välkända företag växte fram parallellt med skapandet av nya, undergroundinriktade genrer. Ecstasy fick konkurrens från andra droger på festerna. Samtidigt spred

sig ravefenomenet över landsgränserna, först till andra västländer, sedan till stora delar av övriga världen. Goa i Indien, som varit en vallfärdsort för hippies, blev nu en viktig plats, såväl för västerländska rejvares festande som för skapandet av en ny musikgenre i kulturen, goatrancen. Det första svenska ravet arrangerades i Göteborg 1989 av två briter. Innan dess hade det arrangerats mindre acid house-inspirerade fester i storstäderna. Den svenska klubbkulturen var till en början förhållandevis liten, men under 1990-talet utvecklades den för att i mitten av decenniet locka många ungdomar och få stor medial exponering. Även om kulturen inte tillnärmelsevis nått samma genomslag i Sverige som i Storbritannien, påminner utvecklingen i länderna om varandra, inte minst vad gäller det övriga samhällets reaktion på kulturen.²

Den svenska klubbkulturen idag

Vad är en klubb? För en oinvigd kan det vara svårt att upptäcka och förstå vad som är så speciellt med just de fester som den här rapporten avser, jämfört med andra nöjesinrättningar dit unga människor går för att roa sig. Det finns också frågetecken kring vad man skall kalla detta fenomen. Acid house och rave är begrepp som även har använts i Sverige och i samband med den mediala uppmärksamheten i mitten av 1990-talet blev rave ett känt uttryck även bland den svenska allmänheten. Idag förkastas det gamla ravebegreppet av vissa som menar att det är helt ”ute” att benämna festerna och kulturen så, medan andra glatt kallar sig rejvare. Hur man definierar sig är ofta avhängigt vilken del av kulturen man tillhör. Det finns en mängd olika genrer, alla med sina egna definitioner. De som går på fester där musiken är olika former av techno och festplatsen sällan annars används för fest, kan mycket väl kalla dessa för rave och deltagarna för rejvare. De kan också benämnas technofester. Om festerna är kända för enbart ett fåtal och det saknas tillstånd kan de kallas för undergroundfester (ug-fester) eller brytfester. Dessa fester arrangeras inte sällan ute i skogen och kallas följaktligen även för skogsfester. Det behöver dock inte automatiskt betyda att alla skogsfester saknar tillstånd. Den grupp av individer som bevisar de mer ravelika festerna kan ha svårt att känna sig som en del av en ”klubbkultur”. Ett talande exempel på detta är svaret från en rejvande informant på frågan om vad som kännetecknar en klubb. ”Ett ställe med jämlika där dom ägnar sig åt en viss sak, cykelklubb till exempel.” (Bosse)

Att definiera klubbar är inte heller alldeles lätt. I de svenska storstäderna finns det idag en mängd olika klubbar som arrangeras inne på mer eller mindre permanenta nöjeslokaler. Musiken kan höra hemma i så olika genrer som soul, pop, reggae, hip hop och synt. I rapporten avses dock klubbar som spelar den elektroniska musik som har sina rötter i house och techno. Trots att det finns skillnader mellan de olika genrerna och att åsikterna om vilket namn som bör användas går isär finns det likheter mellan grupperna. För att göra studien mer överblickbar använder vi oss av begreppet klubbkultur, men uttryck som rave, technofester, ug-fester och skogsfester förekommer också i texten.

De globala livsstilar som idag delvis ersatt de gamla, fasta grupptillhörigheterna utmärks bland annat av rörliga, flexibla individer som sätter det individuella i centrum (Lalander &

² De historiska uppgifterna är främst hämtade från Collin (1997) och Redhead (1993 & 1998). De svenska förhållandena har beskrivits av Tegner (1991) och Larsson (1997).

Johansson 2002:79 ff). Maffesoli (1996) kallar dessa grupper för neostammar. Stammarna är ofta föränderliga och löst sammanhållna. Det som binder dem samman är gemensamma erfarenheter, värderingar och stilar. Individerna kan gå in i och ut ur dessa stammar, allt beroende på tillfälle och omständigheter. På så sätt kan en individ identifiera sig med och ingå i flera olika grupperingar. I varje stam finns det individer som är mer eller mindre engagerade och som mer eller mindre identifierar sig med gruppen (Maffesoli 1996:72 ff). Klubbkulturen kan ses som ett typexempel på dessa neostammar (Bennett 2000:79 ff). Kulturens gemenskap är inte byggd kring en viss plats, den är inte heller byggd på en delad klassbakgrund. Istället är det attityder, intressen och gemensamma symboler som förenar individerna. Kulturen har idag ”medlemmar” över i stort sett hela världen. Vad är det då som utmärker denna kultur? Vad har individerna i gruppen gemensamt?

Informanterna beskriver gruppen av människor som går på rave och klubbar som mycket heterogen. Det finns stora variationer i allt från klädstil och politiska åsikter till attityder rörande droger.

Till exempel punkare, dom är ju automatiskt vänstermänniskor. Inom rave kan man finna allt från anarkister till, ja, moderater. Och bara för att man är rejvare behöver man ju inte gå klädd i jättespejsiga kläder, det är helt upp till var och en. (Tom)

Trots heterogeniteten finns det vissa inslag som kan sägas utmärka kulturen. Den absolut viktigaste gemensamma nämnaren är kärleken till den musik som spelas på festerna. En del informanter menar att musiken egentligen är det enda som förenar klubbfolket. I kulturen är lyssnandet på musiken starkt kopplad till dans, och dessa två delar bildar kulturens grund.

Kunskap inom musiken och passion för musiken, det är det som för samman människorna. Allt man gör runtomkring är ju bara detaljer. (Bosse)

Dansen på en klubb eller ett rave utmärks av att man oftast dansar ensam, vänd mot discjockeyn. Musikens höga volym och monotona rytm, med olika nedgångar och stegringar i intensitet, kan få dansaren att nå ett högre transliktande tillstånd. För att nå tillståndet krävs ofta att man dansar i timal. Den individuella dansen skapar även en kollektiv känsla med de andra dansarna. Cesar berättar att han genom att gå in i sig själv även kommer närmare övriga dansare och känner en stark medkänsla med dem:

Det låter ju som om man vill isolera sig, men det tycker jag väl egentligen inte att man gör. Man gör nånting och eftersom det finns en massa andra människor där så gör man det tillsammans med dom, och då får man liksom en upplevelse som man delar.

Det är inte alla informanter som nått trans under dansen, men många berättar om hur musiken och dansen renderat i starka känslomässiga upplevelser. Tom upplevde under en technofest i Köpenhamn ”den bästa timmen i (hans) liv”, då discjockeyn efter ett långt set med en allt intensivare musik spelade hans favoritlåt. Tom brast i gråt av lycka. ”Jag visste inte var jag skulle ta vägen, det fanns så mycket känslor inom mig som inte kunde komma ut, det kändes som att jag skulle explodera. Om det är transtillstånd vet jag inte,

men det är inte ofta jag känt så i alla fall.” Vid detta tillfälle var Tom varken påverkad av alkohol eller andra preparat. Flera informanter beskriver dansandet som ren glädje. ”Man kan tänka att om man står där i fyra timmar och dansar på samma sätt blir det jävligt tråkigt, men det blir ju inte det.” (Ceasar) I dansandet kan man försvinna i sig själv och tappa begrepp om tid och rum.

Omvärlden på nåt sätt står still runt omkring mig, [...] nästan lite sådär upplysningsstadie, [...] man tänker klarare. [...] Ibland [...] när jag står och dansar tänker jag inte på nåt, det blir liksom bara stillestånd, liksom. När man är klar med att inte tänka på nåt känns det väldigt skönt att man slutat tänka för en stund, liksom. (Sam)

Dansgolvet blir en frizon där vardagens bekymmer och stress ersätts av ett ”nu-tillstånd” där tiden står still. Dansandet utmärks också av en frihet i själva utförandet. Det finns inga givna regler kring hur man skall dansa. Detta blir extra tydligt på de så kallade undergroundfesterna. Där kan man ”snurra runt eller dansa precis som man vill, man behöver bara bry sig om att inte stuka foten eller nånting om det är ojämnt underlag. Man kan studsas runt, man kan ha hur mycket kul som helst.” (John) De energier som frigörs genom dansen blir för en del en väg till själslig rening och vissa uppfattar dansandet som en typ av meditation (Bäckström 1997:53).

Lokalerna som inhyser dessa evenemang är utformade för att göra upplevelsen av musiken och dansen så stark som möjligt. Ljudanläggningen, ljuset och dekorationerna hjälper till att förstärka dess effekter och känslan av tidlöshet. Dansen blir den viktigaste kommunikationsformen på festerna, eftersom ljudvolymen är så stark att den ofta omöjliggör ett samtal. På många tillställningar finns det dock så kallade chill out-avdelningar, där besökarna kan återhämta sig och sitta och prata till en mer lugn, atmosfärisk form av elektronisk musik. Chill out-musikens lugnare tempo gör att den är populär även för hemmabruk hos många klubbare. I spridningen av de globala kulturerna har vissa ingredienser lättare att få spridning än andra. Trots att klubbkulturen är spridd över större delen av världen, kan det förekomma lokala variationer. Thornton (1996) menar att symboler som kläder och skivor lätt kan färdas över nationsgränserna, medan dansstilar, som kräver ett mer kroppsligt utförande och alltså inte kan bli köpta, är betydligt mindre transnationella än andra delar av kulturen (Thornton 1996:3). För Tom, som var i Köpenhamn på trancefest med ett kompisgäng, blev skillnaderna i dansstil mellan danskar och svenskar uppenbara:

Nu när man varit utomlands har man ju märkt att svenskar dansar väldigt likt, om man jämför med utlänningar. När vi var i Danmark så tyckte vi nästan att dom dansade mer liksom hip hop och r'n'b, och vi fick väldigt mycket blickar på oss, vi svenskar, när vi dansade våran technodans, så att säga.

Musiken och dansens stora betydelse i kulturen innebär att den som spelar skivorna, discjockeyn, har hög status. En riktigt framgångsrik dj kan åka världen runt och tjäna stora pengar på sin verksamhet. Många djs kombinerar sitt yrke med att själva producera dansmusik. En dålig dj, det vill säga en som inte spelar den musik som publiken vill ha och som inte är lyhörd för publikens reaktioner på dansgolvet, kan förstöra en kväll, på samma sätt som en bra dj kan förgylla en fest. På dansgolvet samverkar discjockeyn med

dansarna och tillsammans skapar de upplevelsen. Den musik som spelas på en klubb hörs sällan på radio eller TV. En stor del av låtarna är instrumentala. Om det förekommer text är det ofta få, korta repetitiva budskap. Många låtar kan vara helt okända för publiken, och när det kommer en låt klubbpubliken känner till är den med stor sannolikhet okänd för flertalet musikkonsumenter i landet. Klubbscenens egna hitlåtar säljer oftast i förhållandevis mycket små mängder. Det genuina, icke-kommersiella är en viktig del i klubbkulturens identitetsskapande. Genom att inte den breda massan känner till musiken stärks känslan av att vara underground.

Den moderna dansmusikens elektroniska grund har gjort det möjligt för personer utan musikalisk utbildning eller stora ekonomiska resurser att skapa klubbmusik. Den ökade möjligheten att skapa egen musik med hjälp av datorer, syntar, trummaskiner och sampling har jämförts med punkens ”gör det själv-attityd” (Bennett 2000:76 ff, Larsson 1997:6). En stor del av dansmusiken ges enbart ut i mindre upplagor på små skivbolag. En symbol för dansmusiken är de så kallade white label-skivorna, vars omslag inte bildligt presenterar eller ger information om artisten (Thornton 1996:11). Det rådande formatet på musiken är vinyl (undantaget platser som Goa, där DAT-band delvis ersatt vinylskivorna på grund av värmen). CD-formatet ses av många i kulturen som ”oäkta”, eftersom det försvårar discjockeyns möjligheter att själv påverka musiken. Vissa genrer av klubbkulturen har dock gått mot en ökad kommersialism. De stora skivbolagen har med åren upptäckt det ekonomiska värdet i musiken och på de kommersiella hitlistorna finns idag musik med klara influenser från house och techno.

Klubbmusiken kan på många sätt ses som en reaktion mot den gamla rockmusiken. Artisterna spelar inte ”riktiga” instrument, låtarnas uppbyggnad är annorlunda, text saknas, artisterna är med ett fåtal undantag anonyma. De som når stjärnstatus är oftare djarna, alltså de personer som *spelar* skivorna. Klubbkulturen saknar också i hög grad det expressiva, sexuella uttryck som kännetecknar rocken. Istället handlar det om att gå in i sig själv och därigenom nå en gemenskap eller upplysning.

Peace, love and understanding i 90-talsform...

P: Jag tycker att technofester, alla är ju så oerhört trevliga, öppna och glada så att då kan man också va det själv.

S: Mm, det är som att det smittar av sig. Det är nåt oskrivet budskap att alla ska, inte att alla ska men, man kommer dit och man försöker inte, även om man har bråkat med nån och du är förbannad så, alla andras glädje smittar av sig. Och sen om det är kemisk glädje eller vanlig lycka, det är egentligen skit samma. (Pelle och Sofia)

Musiken och dansen är alltså klubbkulturens hörnstenar. De allra flesta informanter är dock överens om att även attityden kan ses som en gemensam nämnare. Stämningen på klubbar utmärks enligt de intervjuade av en öppenhet och glädje, där alla får vara som man är och göra som man känner för, utan att folk tittar snett på en. Klubbkulturen karakteriserades redan från starten av en kärleksfull attityd och lånade mycket av 1960-talets hippiekultur. Den ”slappa” klädstilen, synen på droger, vänligheten, fredstanken

och symboler som solstrålar, regnbågar och smiley-märket³ var attityder och symboler som därtills förknippats med hippies, men som den tidiga acid house-kulturen tog till sig och gjorde till sina. Ett talande exempel på influenserna var att sommaren 1988, då acid house gjorde sitt första stora avtryck i England, fick namnet ”Summer of love”, precis som sommaren 1967 under hippie-eran. När technofesterna flyttade ut på landsbygden och arrangerades utomhus fick ravefolket ett nära samarbete med new age-travellers, ett resandesällskap med rötterna i hippiekulturen (Collin 1997:184 ff). Klubbkulturens budskap sammanfattades i mottot PLUR (peace, love, unity och respect), en nytappning av hippierörelsen kärleksbudskap. Än idag finns det klubbare som känner sig delaktiga i och försöker handla efter PLUR-mottot. Att den årliga technofestivalen i Berlin går under namnet ”Love Parade” är helt i linje med den kärleksfullhet som anses känneteckna kulturen.

Orsaken till den öppna, vänliga stämningen kan variera. En del informanter pekar på musikens kraft. ”När du kommer in på ett rave, eller en stor fest eller klubb där dom spelar den musiken som talar till en och inte är intetsägande som popen kan va, liksom. Då känner du av stämningen direkt, det är så här, behagligt.” (Kalle) Andra hävdar att en viktig orsak är de förhållandevis små mängder av alkohol som används i scenen. Den aggressionsframkallande alkoholen är här till stora delar ersatt av andra droger, illegala eller legala.

...eller elitistisk klubb för inbördes beundran?

Jag kan störa mig på folk som säger att dom är rejvare och sen går dom inte på fester, det hör liksom till kulturen. Man sitter inte bara hemma och lyssnar på goa och kåkar en massa jävla ecstasy. Utan då är man allmänt förvirrad istället, eller nånting. (Pelle)

Klubbkulturens PLUR-budskap innebär dock inte automatiskt att alla är välkomna. Kulturen kännetecknas också av en viss elitism. Thornton (1996) ser klubbkulturen som en smakkultur och lanserar begreppet ”subkulturellt kapital” (Thornton 1996:11). Begreppet är en vidareutveckling av Bourdieus distinktionsmodell, där han menar att det kulturella kapitalet, byggt på smak, stil och värderingar på samma sätt som ekonomiskt kapital kan fungera som klassmarkör (Bourdieu 1993:247 ff). I klubbkulturen avgörs inte positionen i den kulturella hierarkin av utbildning eller klass, utan av hur hipp, autentisk och underground man är. Redan på de första acid house-klubbarna fanns det en grad av distanserade mot dem som inte tillhörde den innersta kretsen. ”We seemed to think that we were better than these people [...] we felt special and everyone was made to feel special – ‘oh I love you, you’re my best mate’” (Collin 1997:69).

Gruppens identitet skapas främst genom att distansera sig mot det som klubbfolket anser vara mainstream. Mainstream är ett vagt begrepp, men i detta fall avses det kommersiella, likriktade, vanliga, det som går under namnet ”svenssonsamhället”. Distanseringen sker genom exempelvis klädstil, språk, hur man dansar, vilka skivor man äger och till vilka ställen man går. Malbon (1999) ser de avgränsande markörerna i kulturen som en

³ Smiley-märket är den runda, gula, leende figuren som kom att förknippas med acid house.

strävan efter ”coolhet”, där personer som inte har tillräcklig coolhet har svårt att komma in på klubbar eller ses ned på av andra med högre subkulturellt kapital (Malbon 1999: 55 ff). För många klubbare handlar kulturen inte bara om att gå på festerna. Man måste också förstå vad hela scenen handlar om. Ofta är det de yngre deltagarna som anses ha bristande förståelse och kunskap om kulturen.

Och då är det mycket hangers-on, inte så mycket folk som vill ha kul, bara en massa uv-fjortisar som kommer, och visserligen är det kul att dom kommer till fester, men varför kommer dom? Det är många som kommer för dom tycker att ah, jag känner en kille som har E (ecstasy) och så vidare och tycker dom är häftiga, liksom. (John)

De yngre deltagarna anses sakna den viktiga autenciteten. De anklagas för att gå och köpa nya klubbkläder utan att förstå kulturen och för att ta droger utan att bry sig om musiken och dansen. ”Dom vet inte ens vad musiken e, typ. Om man säger nåra artister till dom, öööh, vilka e de typ, dom fattar ingenting.” (Göran) Det upplevda problemet är främst kopplat till de raveliknande utomhusfesterna, då de till skillnad från mer organiserade klubbar saknar åldersgränser och följaktligen har en yngre medelålder.

Ja, (suck) det sägs ju att det ska va så öppet och kärleksfullt och så, men det finns ju så mycket fördomar och så. Man måste, det tar ett tag innan man kommer in och bevisar att man är på riktigt och man inte bara går dit för att det är ballt. Man måste visa att man har den rätta mentaliteten.

Vad är den?

Att man tar seriöst så att säga. Folk som går dit och åh, gu vad ballt, det är rave, det är rave, det måste jag berätta för alla mina vänner i skolan, det är inte den riktiga mentaliteten.

Vad är den riktiga då?

Så svårt att beskriva... man ska vara sig själv, man ska vara glad, öppen, trevlig, kunna bjuda på sig själv. Ha roligt, liksom. (Tom)

Den unga medelåldern på undergroundfesterna har fått den tjuogoettårige Pelle att fundera över sitt eget varande på festerna. Många av hans gamla ravekompisar har slutat att gå och han har börjat känna sig som ”en gammal gubbe” på festerna. Den naturliga följden för de lite äldre rejvarna är att de överger utomhusfesterna och börjar gå på klubbar inne i staden i stället.

Information om festerna sprids oftast genom Internet, flyers⁴ eller från mun till mun. De mer etablerade klubbarna sprider även information genom affischering eller via större tidningars nöjesguider. Informationen om undergroundfester är dock mindre tillgänglig. ”Men jag vet ju folk som är jättesugna, som vill gå och skriver in på olika forum, ’snälla hjälp mig, jag vill ha information om fester, vart kan man gå?’ Så det är nog inte alldeles enkelt.” (Anders) I vissa fall handlar inte utelämnandet av festinformation om ålder el-

⁴En slags flygblad som gör reklam för festerna. Kan finnas på klubbrelaterade affärer och caféer eller delas ut på andra fester.

ler bristande kunskaper om kulturen, det kan också handla om narkotikaanvändning. Ju fler personer som vet om undergroundfesterna, desto större är risken att ”fel” personer kommer. Det finns arrangörer som ogärna ser att vissa kända brukare av illegala substanser besöker deras fester. Om dessa personer inte dyker upp, minskar också risken att polisen skall komma och i värsta fall avbryta festen. För att komma in i kulturen krävs det oftast att en erfaren vän presenterar nykomlingen och går i god för att man är där av ”rätt” anledning.

Om jag skulle ta med mig nån, då är det liksom lugnare, för då litar folk på att jag har bra omdöme för den människan, för det är ju inte så att jag tar med mig en wannabe, så att säga. [...] Men om det skulle dyka upp ett gäng människor som ingen har sett förut, då skulle folk bli misstänksamma. (Tom)

En förutsättning för den öppna, fria stämningen på klubbar och rave är alltså att det sker en gallring av människor *innan* evenemanget. Ett tydligt exempel på denna gallring mötte Fredrik då han skulle gå in på en klubb i London. I entrén till klubben förhöordes besökarna av dörrvakten och fick svara på vad de visste om housemusik, om de visste vilken dj som spelade och om de var beredda att betala inträdet på 350 kronor för att gå in på klubben. ”Kunde du inte besvara dom här frågorna fick du gå nån annanstans.” Genom att vara selektiv i spridandet av information om fester och genom att dörrvakter ”sällar” bland dem som vill in på klubben minskas risken för ”olämpliga” festdeltagare, samtidigt som man stärker känslan av exklusivitet för dem som deltar.

Det finns en liten dubbelmoral i det där. Alla är ju på så sätt och vis välkomna, om dom tänker som oss. Om du är där för att du älskar musiken är du hur välkommen som helst, men om du kommer dit för att det är en ball grej, då vill vi inte ha dig där.

Så att alla är välkomna är en överdrift?

Ja, på sätt och vis. (Tom)

Trots att klubbkulturen kan ses som en förhållandevis ny ungdomskultur, har den funnits så pass länge att det skett flera generationsväxlingar sedan pionjärtiden i slutet av 1980-talet. Många gamla rejvare ser nostalgiskt tillbaka på svunna tider, då stämningen uppfattades som friare och vänligare än idag. ”Nu har det ändå blivit en inramad kultur. Det finns, liksom, man måste ha tofsar om man e tjej, och dreadlocks, och piercing och UV-kläder, så det finns en liten uniform, precis som punkarkläder. Innan var det att alla såg olika ut och gick runt och va sig själva, och lyssna på musiken och bara njöt.” (Göran) Att nostalgiskt blicka tillbaka och minnas ”gamla goda tider” är ett allmänmänniskt drag som verkar ha en stark plats i berättandet om klubbkulturen (se även Measham et al. 2001: 129 och Brookman 2001:33). Vid vissa tillfällen kan det gamla gardet lockas till fester och då uppges också stämningen bli annorlunda. Under sommaren 2003 arrangerades under flera helger utomhusfesten ”Blommor och bin” på Långholmen i Stockholm. Festerna, som hade tillstånd från myndigheterna och ägde rum dagtid, samlade en stor skara festdeltagare. I dansen blandades 15-åringar med 40-åriga småbarnsföräldrar. John upplevde här en mer positiv stämning än vid vanliga fester: ”Här är betydligt fler människor som faktiskt bryr sig om musiken och bryr sig om varann.”

Klubbkulturens heterogenitet

Klubbkulturen har sedan starten på 1980-talet utvecklats i en ständig förändring av stilar och etiketter. I Stockholm finns det idag klubbar som spelar en mängd olika former av elektronisk dansmusik som har sin grund i techno och house. Att räkna upp och definiera alla genrer och undergenrer skulle vara svårt och inte särskilt givande. Förändringarna sker så pass snabbt att definitionerna fort blir inaktuella. Definitionerna är också högst individuella. Gränserna mellan genrer och vad som anses ingå i en genre varierar beroende på vem man frågar (se även Bossius 2003:180 ff).

Många klubbare i Stockholm har inga problem att gå på flera olika typer av evenemang, medan andra håller sig mer på sin egen kant i mindre grupperingar. Bland de olika genrer och tillhörigheterna kan man dock se vissa mer övergripande, tydliga förgreningar. En stor del av klubbfolket träder in i kulturen som unga tonåringar och går då främst på raveliknande fester. Den lägre medelåldern på dessa fester gör, som tidigare beskrivits, att det delvis sker en förflyttning av folk som passerat tjugo år till klubbar inne i staden. En viktig skillnad mot undergroundfesterna och klubbarna i stan är hemlighetsmakeriet kring arrangemangen. Fredrik, en gammal rejvare som numera ytterst sällan går på skogsfester, beskriver skillnaderna:

Det är två helt skilda världar kan jag säga, ingen kontakt. För att dom som håller på mycket med dom här utomhusfesterna i hemlighet, dom vill bara ha en viss typ av folk där och dom ser till att det är bara dom som kommer också. Det är väldigt mycket hemliga inbjudningar här och där och väldigt mycket fuffens och hysch-hysch.

Undergroundfesterna brukar oftast locka några hundra deltagare och kan hålla på under en helg. Hemlighetsmakeriet gör att deltagarna ofta får festa ostört. Ibland gör dock polisen besök, med resultatet att festerna kan upplösas. Hotet från polisen och den hemliga aspekten innebär att samhörigheten ofta är starkare på ug-festerna. Flera informanter menar också att droganvändningen är annorlunda. ”På många av dom där småfesterna figurerar det väldigt mycket syntetiska droger. Om man inte är på samma planet som dom så är det svårt att komma in i den gemenskapen till hundra procent.” (Fredrik)

Undergroundkänslan på skogsfesterna förstärks också av en oftast hårdare, än mindre kommersiell form av technomusik. På dessa fester är det också enligt Peter en ”högre kvot som verkligen lever för det” än på klubbarna. Trots att det är många klubbfestare som inte får reda på ug-festerna är det dock inte helt vattentäta skott mellan de två grupperingarna.

Man stöter på (underground-) människorna där (på klubbarna) också, för går dom inte på brytningarna hänger dom på dom där klubbarna. Men det är ungefär som en för snäll version i stan. Om dom ska gå ut och festa skulle dom inte gå ut i stan, dom stänger ju vid tre och fem. Dom är inte klara då. Då går dom på skogsfest, helt enkelt. (Peter)

Det är inte bara hur och var man festar som markerar skillnader i klubbkulturen. Musiken, som informanterna nämner som den viktigaste gemensamma nämnaren i kulturen,

är också en faktor som skapar grupperingar. Musiktillhörigheten kan också spela in i vilken klädstil man väljer. I klubbkulturens klädstilar ingår såpass skilda uppenbarelser som candyrejevornas infantilitet med klubbor i munnen och tofsar i håret, technofolkets diskreta färgskalor, housefolkets mer ”klubbiga” stil och den hippierelaterade stil som goaanhängarna använder. Genrerna lägger även olika stor vikt vid symboler och attityder som exempelvis PLUR-konceptet. Goagenrens anhängare är den del som har tydligast koppling till den gamla hippierörelsen. I denna kultur är även österländsk religion och filosofi, new age, naturdyrkan och en längtan till det ursprungliga mer framträdande (se Saunders et al. (2000) samt Bossius (2003) för mer om den religiösa kopplingen till goakulturen). Kopplingen till natur- och ursprungsdyrkan är dock långt ifrån genomgående för klubbkulturen. De olika genrerna kan även uppvisa olikheter avseende vilka droger man använder (se även sida 29).

Trots att det kan vara svårt att uppfatta några större likheter mellan en urban, trendig houseklubbare och en mer alternativ, naturdyrkande goaanhängare anser de flesta i klubbkulturen att de olika grupperingarna ändå delar något. ”Det är ju i stort sett samma musik som spelas.” (Fredrik) Motsättningarna mellan grupperna är för de flesta trots allt inte alltför allvarliga. Pelle menar att diskussionerna mellan olika genretillhörigheter sker med glimten i ögat och drar paralleller till hårdrockare, ”den ena lyssnar på Metallica och den andra dödsmetall, liksom”.

Vi och dem

...alla behöver inte va på ett speciellt sätt, utan vissa kanske vill va annorlunda. Alla lyssnar inte på Energy, utan vissa letar konstiga electronicasjuor i evigheter och sitter hemma och lyssnar på sånt i stället. (Fredrik)

Thornton (1996) menar att undergroundrörelser har lättast att definiera sig genom det man inte är, det vill säga mainstream (Thornton 1996:99). Detta stämmer väl in på den svenska klubbkulturen. Sociologen Bauman menar att alla grupper behöver ett ”vi” och ett ”dem” (Lalander & Johansson 2002:33). Att distansera sig från huvudfåran och på så sätt skapa ett ”den Andre” stärker den egna identiteten, då man kan jämföra sig med annan grupp och peka på olikheterna. För klubbfolket är det viktigt att inte vara en ”Svensson”, och avskiljandet märks på flera områden.

Distansering mot disco- och pubpubliken

En tydlig skillnad mellan klubbpubliken och ”vanliga” ungdomar är sättet att gå ut och roa sig på. Klubben eller ravet uppvisar många skillnader mot det vanliga diskoteket eller puben, trots att man även på diskotek dansar till hög musik. Fredrik menar att skillnaden är ”som natt och dag”. Puben eller discot besöks enligt Fredrik av ”alla” och försöker därför tillgodogöra allas intressen. Klubben däremot riktar sig till en viss publik som vet vad de får och också ställer krav utifrån det. Då de djs som spelar på klubbar ofta har betydligt högre gager än deras discokollegor skiljer sig också entrén mellan vanliga discon och klubbar. Själva anledningen till varför man går ut är mycket central i avståndstagandet. Enligt Fredrik är musiken på ett disco bara en bisak, istället går discopubliken ut mer för att ”träffa polare, ragga, supa skallen i bitar och för att slåss”. Den mer underground-

inriktade musiken på klubbar står också i bjärt kontrast mot den hitmusik som spelas på diskotek. Önsknningar av ”gamla godingar” som ständigt sker på vanliga discon är en ytterst ovanlig företeelse på klubbar. Istället är klubbpubliken mer intresserad av att få höra ny musik. Diskotekens mainstreammusik ses av Tom som ”musik utan själ, musik som är gjord för att sälja snabba pengar, det finns ingen tanke bakom det”. Klubbmusiken anser han däremot vara musik som visar att ”folk verkligen älskat det dom håller på med och försökt att skilja sig från mängden”. Fredrik är ännu hårdare i omdömet: ”Sån där vanlig musik som går på radio mår jag psykiskt dåligt av, det är såna där lätta, retande slingor hela tiden.” Det är inte bara klubbmusikens mer markerade rytmer och undergroundkänsla som skiljer ut klubben eller ravet från diskoteket. Satsningen på ljus, ljud och inredning anses också överglänsa diskoteken och barerna ur ett upplevelseperspektiv.

Dansens funktion är också viktig i avskiljandet från discopubliken. Enligt Measham et al. (2001) är dansen på rave och klubbar den första i efterkrigstidens Storbritannien som inte har som huvudmål att generera sexuella relationer (Measham et al. 2001:33). Dansandet på en klubb kan alltså mer sägas vara inriktat på individen själv än på att visa upp sig för andra. Den solitära dansen, som skapar en känslomässig närhet och gemenskap med andra klubbare, skiljer sig på så sätt från diskotekets dans i ring. ”Dansa i grupp har jag allergi mot, det känns som att dom flesta i ringen lider, [...] folk går inte upp och dansar så om dom inte är fulla. [...] För mig känns det helt naturligt att till trance gå upp och dansa själv.” (Ceasar)

Utöver musiken och dansen uppfattas även stämningen vara annorlunda på klubbar och rave. De vanliga normerna om hur man skall uppföra sig när man går ut är - främst på rave - åsidosatta, vilket Sofia uppskattar:

Att gå på krogen och klä upp sig och försöka se fin ut och vara finförmäm (sic) och stå där och försöka se sexig ut, det är inte jag. Jag är lilla roliga jag som larvar mig och barnslar mig, men det går inte att göra det på krogen, för där ska man va så jävla vuxen och fin. Och jag är inte finförmäm av mig, [...] så att då kan jag lika gärna låta bli. På technofester kan jag släppa loss ordentligt.

Många kvinnliga festdeltagare ser technofesterna som en fristad. Här slipper de den vanliga objektifieringen och raggstämningen, som många upplever på puben eller diskoteket (se även Hammersley et al. 2002:67 ff). Det är även skillnad i attityd *mellan* tjejerna. Sofia fortsätter:

Men jag som tjej vet ju bara, går du på krogen, det finns ju alltid nån jävel som försöker nypa tag i en, och man så här, hallå, det är min kropp, va gör du för nåt? Sen går du på technofester, det är ingen som gör det där. Man kan stå och snacka med en kille och veta att han är inte ute efter nånting, för technofester är inget ställe man raggas på heller. [...] Men går du ut på krogen, varenda jävla brud ställer sig och kollar snett på en. Ah, vem tror du att du är? Och alla killar tror att man är ett jävla objekt som man kan få nypa tag i.

Motståndet mot det vanliga ”helragget” har funnits med ända sedan klubbkulturens början. Den extas man eftersträvat har inte främst varit den sexuella. Enligt en brittisk undersökning där 520 klubbare tillfrågades var det endast sex procent som tyckte att det var viktigt att träffa en partner på en klubb (Malbon 1999:9).⁵ Det händer att par träffas på dessa fester, men det uttalade raggandet är mycket ovanligt. ”Jag vart stämplad innan jag ens kom på min första fest. Då sa bara dom rakt av, vad du än gör så raggar du inte, så är det bara, och det har jag haft med mig så länge jag kan minnas.” (Pelle) Även de manliga besökarna är positiva till den ”oraggiga” stämningen. Då kontakten mellan könen på en vanlig pub är så starkt kopplad till ”ragget”, avskräcker det en del informanter från att prata med tjejer på krogen, eftersom det kan leda till svartsjuka och bråk. Bråkrisken på pubar och diskotek är något som ständigt nämns i intervjuerna och aggressiviteten anses ta död på feststämningen.

På rave, folk är trevliga och snälla, på ett vanligt ställe slåss folk och är otrevliga i princip, nästan i alla fall. Det är ganska allmängiltigt med några misshandlingar per gång. Så det är trevligare stämning, helt klart. (Sam)

Mainstreampublikens förkärlek till alkohol som drog ses som en viktig orsak till den sämre stämningen på pubar och diskotek. ”På puben är alla dyngfulla, det går inte att snacka med dom.” (John) ”Folk dricker så jäkla mycket och blir så överfulla och aggressiva.” (Kalle) Informanterna upplever också en skillnad i hur mycket berusningsmedlen betyder för att man skall ha en lyckad kväll. Medan mainstreampubliken anses vara tvungen att bedöva sig med alkohol för att kunna stå ut med den tråkiga musiken, den tråkiga dansen och de tråkiga ställena, finns det en möjlighet att ha lika roligt på ravefester nykter. ”Man kan inte va på vanlig pubar utan att va full.” (David)

Den upplevda skillnaden mot mainstreampubliken kan även avspegla sig i valet av partner. Tom, som introducerade sin före detta flickvän för rave, har numera svårt att tänka sig en flickvän som inte tillhör kulturen. ”Sen det tog slut mellan oss har jag märkt att jag inte skulle klara av att va tillsammans med en vanlig tjej, för det skulle inte fungera, [...] jag vill att mina tjejer ska vilja följa med mig på fester.” (Tom)

Klubbfolkets distansering mot det som de uppfattar som det etablerade mainstreamsamhället är alltså tydlig och sker på flera plan. Vad bottnar sig då denna önskan att ta avstånd från de så kallade ”vanliga” ungdomarna i? Flera informanter berättar om hur de redan i tidig ålder känt ett behov av att gå emot strömmen och vara annorlunda. Många kommer från förhållandevis trygga förhållanden och har haft ganska lätt för sig i skolan, samtidigt har flera velat gå sin egen väg. Att lyssna på techno blev ett sätt för informanterna att visa att de inte tänkte inrätta sig i ledet. ”För mig har det varit väldigt viktigt. Jag har alltid, jag är inte som dom, velat vara annorlunda. En period färgade jag håret i alla färger bara för att sticka ut.” (Pelle) Distanseringen från det etablerade samhället verkar för de allra flesta informanter vara självvald. Genom att kulturen inte har så fasta gränser kan man dessutom gå ur sin identitet som klubbare och sköta sitt arbete eller gå i skolan och ha ett socialt liv, inkommerad i samhället. Pelle har dock en något annan uppfattning om vilka det är som besöker technofesterna:

⁵ Release Drugs and Dance Survey: An Insight into the Culture, 1997

Jag har kommit fram till att dom flesta som går på fester är antingen socfall eller missanpassade datanördar. [...] Herr Svensson som har en god ekonomi eller bra uppväxt hittar inte dom festerna, för dom söker inte det, dom söker inte den gemenskapen, den typen utav människor.

Detta är en av få skildringar där informanterna känner sig utanför samhället på ett icke självvalt sätt. Seppälä (1999) ser i sin artikel om finsk teknokultur vissa skillnader mellan de som besöker klubbar och de som går på mer raveliknande skogsfester, såväl i drogbruk som i samhällsposition. De som går på klubbarna är enligt Seppälä mer etablerade i det övriga samhället och har ”försökt leva upp till de förväntningar som samhället ställer” (NAT 1999:288). De är ofta framgångsrika i sitt yrke och social begåvning samt materialism ges ett stort värde i gruppen. De individer som går på skogsfester är mer kritiska till det kapitalistiska västerländska samhället och söker meningen mer i sig själva med hjälp av bland annat naturen och österländsk filosofi. Man kan anta att dessa människor kanske inte når samma positioner i samhället som klubbbesökarna. Det är inte orimligt att tänka sig en liknande uppdelning inom den svenska klubbscenen, vilket delvis kan förklara Pelles beskrivning av deltagarna på mer raveliknande fester.

Distansering mot staten, ordningsmakten och massmedia

Det finns inga klubbar i Sverige för att politikerna har gjort sig väldigt säkra om att djävulsmusiken inte ska ta sig näste här i Sverige. För dans och droger är ju samma sak, va, om inte annat vill dom att vi ska tro det, för vi behöver fruktan för att leva, liksom! (skratt) (Kalle)

Media

Klubbkulturens utmärkande drag har renderat i en medieuppmärksamhet som få andra ungdomskulturer kan mäta sig med den senaste femtonårsperioden. Ungdomar som samlas nattetid i stora skaror på en kanske otillåten plats för att dansa inåtvända till hög, monoton musik ända till nästa dag och som dessutom kanske drogar sig med otillåtna preparat, har skilt sig alltför mycket från rådande samhällsnormer för att undgå mediernas intresse. Acid house-kulturen följdes tidigt av brittisk press och då några unga klubbare avled, troligen genom överhettning orsakad av ecstasy, utvecklades en närmast massmedial klappjakt på kulturen. Svensk massmedia har inte på samma sätt som medier i exempelvis Storbritannien och Australien skapat symboler för kopplingen mellan rave, narkotika och död, då de publicerat namn och bild på rejvande ungdomar som dött i samband med ecstasyintag (Collin 1997:77, Brookman 2001:35). Det finns dock många gemensamma drag i hur kulturen skildrats i massmedia i dessa länder. Redan 1988 förfasades de svenska tidningarna över ”en ny musikfluga från England” och dess koppling till ”ett nytt knark för tonåringar” (Aftonbladet 881030). Under 1990-talets första hälft rapporterade tidningarna med jämna mellanrum om fenomenet rave och ecstasybruket på festerna. 1996 blev medieuppmärksamheten än större. I samband med att flera polisrazzior utfördes mot lokalen Docklands i Nacka fick ravefenomenet utrymme i debattprogram och på ledarsidor. Den massmediala bilden av klubbkulturen uppvisar likheter med hur media skildrat tidigare ungdomskulturer i en form av moralisk panik. Punkare, mods och raggare har alla beskrivits med fasa av de etablerade medierna (Thornton 1996:132).

Informanterna menar att massmedias fokusering på drogerna i kulturen har lockat till sig knarklangare, samtidigt som det har fått unga människor intresserade av kulturen på

”fel” grunder. Massmedierapporteringens inverkan på de ungas drogintresse bekräftas av Ceasar: ”I början var det ju verkligen så, och kanske det också som gjorde mig intresserad, det var bara droger, och det var ond kultur, och det är förstås jätteintressant när man är femton!” De äldre informanterna anser att det inte fanns lika mycket narkotika på festerna innan tidningarna började skriva om kopplingen mellan droger och kulturen. En grupp informanter blev själva utsatta för massmedias felaktiga skildringar då en fest de arrangerade fick besök av polisen. Trots att det skulle var en drogfri fest förekom det en del droger. På festen fanns det en dunk med vatten och en dunk med rökvätska ståendes framme vid scenen. Då poliserna gjorde sitt tillslag misstänkte de felaktigt att dunken med rökvätska innehöll drogen GHB.

Sen fick vi plocka ner det och gå hem. [...] Vet du vad dom skrev i tidningarna? Att vi hade en dunk framme med GHB. [...] Om man var törstig kunde man gå fram och ta en klunk GHB! [...] Det skriver dom i media som hela svenska folket läser! [...] Då tror ju alla föräldrar sådär, vad är det för jävla knarkgrejer? (Göran)

Även om mediebevakningen minskat dramatiskt i jämförelse med mitten av 1990-talet är massmedia fortfarande förtjust i att skriva om polistillslag på technofester. Under sommarens Arvikafestival, där en betydande del av musiken är elektronisk dansmusik, var Johns kamrater på väg ut till en efterfest i skogen. Det fanns tillåtelse från markägaren att ha fest, men polisen stoppade bilkaravanen och hittade narkotika i en av bilarna. Rapportering i Nya Wermlands-Tidningen (NWT) andades enligt John moralpanik:

NWT kom ut med en artikel som hade kunnat vara skriven åttio nånting, som sa att alla rejvare är knarkare, titta här, polisen hittade allt det där på vägen till en hemlig skogsfest. Det var totalt på polismästarens och Ravekommissionens sida. Dom drar alla över en kam bara på grund av det, det är så jävla tråkigt.

Det är främst kvällstabloiderna som får kritik för sin onyanserade bild av klubbkulturen. ”Dom skriver bara för att tjäna lösnummer.” (Bosse) Tidningarnas beskrivning av kulturen som nära sammanlänkad med droger har inneburit att många rejvare känner sig utpekade som droganvändare.

P: Medias bild är väl väldigt förvrängd. Det känns som att så fort man pratar med nån som är lite äldre och inte har gått på fester, så är det, ja såna där rejvare som bara käkar ecstasy och står och dansar hela nätterna. Det är ju den bilden som dom har fått i och med att det är så som media fört fram det. [...] Det är ju så få som tar droger, många står och dansar ändå, och har kul, dom går i skolan, många är skötsamma ungdomar.

S: Och att man måste ta ecstasy för att hålla sig vaken. [...] Kroppen klarar av att va vaken i två dygn utan att behöva ta nånting.

P: Man måste inte ta droger för att gå på ravefest, så är det bara, men det har inte media förstått. (Pelle och Sofia)

Informanterna reagerar också på att medierapporteringar av liknande narkotikatillslag mot andra, mer etablerade ”svenssonställen” oftast uteblir.

P: När nån blir tagen och det har med ravefester att göra skrivs det väldigt glatt om det. Det känns som att massmedia gillar att svärta ned hela ravekulturen.

S: Du kan gå på en krog och hitta lika mycket droger där, bara att det är dyrare droger. [...]

P: När Ravekommissionen hade gjort ett tillslag på Spy Bar så hade dom hittat mer knark där än dom nånsin gjort på en ravefest, men det skrevs det minsann inget om i tidningar, [...] det var inte intressant.

Varför tror du det är så?

P: Det är Stockholms största ineställe, det är inte intressant att svärta ner deras rykte, så att ingen vill gå dit. Men däremot när det är ett gäng ungdomar som haft fest ute i skogen, då är det ju dom idioterna. (Pelle och Sofia)

Thornton (1999) menar att det är felaktigt att tala om en motsättning mellan en subkultur som klubbkulturen och ”media”. Dagens fragmenterade medielandskap innebär att man istället måste dela upp begreppet ”media” i följande tre kategorier:

- Mikromedier, som flyers och listor, används för att dra samman publiken,
- Nischmedier, som musikpress, används för att stärka och dokumentera kulturen,
- Massmedier, som dags- och kvällstidningar samt stora TV- och radiokanaler, ger ofta det etablerade samhällets syn på subkulturen.

Massmedierna spelar enligt Thornton en viktig roll i skapandet av subkulturer genom sina ofta negativa skildringar. De negativa skildringarna stärker medlemmarnas känsla av att vara underground och utvecklar ungdomskulturerna, trots att de inte sällan också förvränger dem. En positiv rapportering i etablerade massmedier blir enligt Thornton som en dödsbrev för varje ungdomskultur med strävan att vara underground (Thornton i Johansson et al. 1999:269 ff). Ett tydligt exempel på detta är acid house-erans mest kända symbol, smiley-märket, som, så fort den integrerades i det övriga samhället genom att exempelvis nämnas i kvällstabloiderna, förkastades av klubbfolket. Thorntons idéer om att ungdomskulturer harms över gillande massmediebevakning, men uppskattar fördömanden i media, delas enbart delvis av informanterna, som verkar ärligt trötta på de negativa skrivierna. De känner sig förföljda och de menar att tidningarnas rapporteringar har renderat i ökade polisiära ingripanden och därigenom minskat klubbkulturens frihet.

Ravekommissionen

För några år sen var det ju outhärdligt. Jag vet inte hur många gånger jag själv blivit lyst i ögonen och utsläpad och förhörd och annat när man har varit så oskyldig som man kan bli. Det har aldrig hänt när jag varit påverkad märkligt nog, men... (Fredrik)

I november 1996 bildades Ravekommissionen, en tidsbestämd polisiär enhet med inriktning på just drogbruk på rave och klubbar. Polismyndigheten uppfattade den framväxande

ravekulturen som en problemgrupp när det gällde narkotika. Den tidsbestämda kommissionen blev snart en permanent enhet. 1998 bytte enheten namn till "Ungdomssektionen". Den viktigaste anledningen till namnbytet var en allt starkare kritik mot att enheten med sitt namn pekade ut en viss ungdomskultur (Manne Jönsson, Ungdomssektionen). Trots att det har gått sex år sedan namnbytet kallas poliser som besöker klubbar och rave fortfarande för Ravekommissionen av klubbfolket (och även av en del på polismyndigheten). Ravekommissionen har för många klubbare blivit en symbol för hur staten förföljer deras kultur.

Även om Ungdomssektionens metoder uppges ha blivit mer moderata sedan 1990-talet är många informanter fortfarande kritiska till dess verksamhet och sätt att behandla festdeltagare. De tidigare så vanliga nedstängningarna av fester har minskat, men det händer fortfarande att klubbare blir omhändertagna och bortkörda från fester för att göra drogtest. Det är inte ovanligt att Ungdomssektionen hittar personer som är påverkade av illegala preparat, men det händer också att oskyldiga, opåverkade ungdomar blir gripna och får sin kväll spolerad. De polisiära ingripandena har ofta en dämpande effekt på feststämningen och polisens agerande är ett ständigt debattämne på klubbrelaterade hemsidor på Internet. Under senhösten 2003 förekom det gästboksdiskussioner om hur man kunde gå tillväga för att stämma polisen, då flera gästboksskribenter hade blivit omhändertagna och förda till en polisstation i samband med en technofest. Trots att flera av dem inte visade några spår av illegala substanser i kroppen, fick de efter provtagningen ingen hjälp att ta sig tillbaka till festen (www.mandarin.org. 031130-031202).

Ravekommissionens verksamhet har fått flera informanter att nästan ge upp tanken på en bra klubbscen i Stockholm. De anser att det, förutom ett fåtal undantag, inte finns några "riktiga" klubbar i huvudstaden. Huvudanledningen till det dåliga klubbklimatet anses vara statens och politikernas agerande, som genom olika bestämmelser försvårar etablerandet av klubbar. En bidragande faktor till den sämre klubbscenen är lokalerna stockholmsklubbarna huserar i. I länder med starkare klubbkultur är lokalerna ofta byggda med utgångspunkt i just klubbverksamheten. På det sättet går det att ordna bättre förutsättningar för en riktigt bra upplevelse, såväl visuellt som ljud- och dansmässigt. I Sverige får många klubbarrangörer hyra in sig på befintliga restauranger eller barer för att där ordna klubbar. "Dom kör dunkdunka en gång i månaden och kallar det klubb, det är inte riktigt det det handlar om." (Peter) De hårda svenska reglerna rörande öppethållande och alkoholtillstånd är också något som, enligt informanterna, försvårar ett utvecklat klubbbliv.

(Det blir) aldrig på riktigt. Dom stänger tre. De djs som kommer hit och spelar är sådär, när sa du att dom stängde? Tre?! Normalt brukar det inte ens komma igång tills dess. I ovanliga fall till fem, men det är tidigt även det. Det tar några timmar om man dansar till den musiken att komma in i det. För det är just det det handlar om när man ska dansa. (Peter)

Under några år i mitten av 1990-talet var klimatet annorlunda och Stockholm hade flera klubbar som motsvarade internationell standard. Förutsättningarna att arrangera technofester förändrades då ägarna ålades ett större ansvar för om det användes narkotika på deras ställen. Många informanter uppfattar att statens agerande motarbetar hela kulturen, snarare än bara de droger som finns i den. Kalle ger sin syn på statens inblandning i klubbkulturen:

Först gjorde polisen några tillslag i Nacka på vad dom tyckte var kopiösa mängder knark. Och då började hela den cirkusen, och när cirkusen började blev regeringen själva livrädda att, oj, ungdomarna håller på att bli monster, för att dom går ut och dansar i stället för att släsa. Så dom skapade den här demonen liksom, dansmusiken, som dom skulle besegra. Det dom gjorde först var att dom slog hårt på alla som gick ut, att dom verkligen störde, [...] och majoriteten knarkade inte! Och sen när dom fick bukt med festerna gick dom hårt på klubbarna, och eftersom Sverige har en sån fantastisk lag att det är krögaren som är ansvarig för gästerna, på nåt sätt kunde dom få igenom att dom får dra in tillståndet beroende på vilken musik dom spelar. Och där dom spelade house och techno, såg dom till att dom fick byta sin musikpolitik, vilket gör det till en fascism, liksom.

Klubbkulturens framtid

Trots att polisen fortfarande gör tillslag på klubbar och det förekommer rapporteringar om tillslagen i massmedia, har den värsta stormen kring kulturen lagt sig. Ravekommisionen, vars namn onekligen måste ha påverkat samhällets bild av sambandet mellan kulturen och narkotika, har numera bytt namn och koncentrerar sig inte längre enbart på fester där klubbmusik spelas. De verkar dessutom delvis ha förändrat sina arbetsmetoder. ”Förr i tiden var polisen mycket hårdare, då kom dom och stoppade en fest och kom och tryckte upp alla mot väggen, nu är dom mycket osynligare.” (Tom) Samtidigt har massmedia hittat andra, nya företeelser i samhället att förfasas över. De yttre hot som polis och massmedia utgjort har förmodligen haft betydelse för att den svenska klubbkulturen till stora delar har behållit sin undergroundstämpel, trots att den existerat i femton år. Hoten har stärkt samhörigheten bland klubbfolk och därigenom även kulturen, samtidigt som de ökat avståndet till det etablerade samhället. Trots att samhällets agerande kan ha stärkt kulturen är många informanter missnöjda med dagens klubbklimat i Sverige och lägger skulden på statens och medias agerande. Det är alltså inte de illegala drogerna som har förstört för klubbkulturen, utan snarare det övriga samhällets negativa, överdrivna reaktioner på dessa, enligt informanternas sätt att se på situationen.

Informanterna ser dock ljus på framtiden för klubbkulturen och menar att den alltid kommer att finnas, i en eller annan form. Tom hoppas att kulturen kan få samma acceptans som den har i länder som Tyskland och Storbritannien, och att ”knarkstämpeln” försvinner. Detta skulle underlätta för arrangörerna och kunna ge bättre, mindre razziautsatta fester. Han är dock inte intresserad av att få kulturen alltför etablerad. ”Det ska fortfarande va underground ute i skogen på somrarna och sånt, men det ska va så pass mycket mainstream att man kan ha ett par klubbar att välja mellan som spelar schysst musik.” Det finns alltså trots det distinkta avgränsandet från mainstream en stilla förhoppning bland vissa informanter att kulturen ska bli mer ”rumsren”, som Pelle uttrycker det. Att delar av kulturen går mot en ökad integrering i mainstreamkulturen blir tydligt när man ser klubbmusikens avtryck i mer kommersiell listmusik, vilket får Kalle att göra historiska jämförelser:

Musiken är mycket mäktigare än nån maktauktoritet eller myndighet. Kolla när dom försökte stoppa rock´n´rollen. Den finns över hela världen nu. Till

och med prästerna lyssnar på det, som tyckte det var djävulsmusik. Samma sak med dansmusiken. Nu när man hör Kylie Minogue köra till nån dansmusik, det är samma sak, det är som disco, det var också djävulsmusik, det är den äldre generationen som blir livrädd när ungdomarna gör utsvävningar.

3. Drogerna i klubbkulturen

Ecstasys roll i framväxten av kulturen

Nånstans ska man ju inte sticka under bordet med att en drogkultur har ju alltid varit förknippad med den här kulturen också. [...] Och för vissa är det ju jätteviktigt att det hör till, liksom, att det går hand i hand, mens för andra behöver det inte alls göra det. (Anders)

Klubbkulturen har sedan starten haft en, mer eller mindre tydlig, koppling till illegala droger. Redan på de amerikanska gayklubbarna, där fröet till klubbkulturen såddes, förekom preparat som amfetamin, kokain och senare även ecstasy. Européer som besökte klubbarna kom i kontakt med ecstasyn och spred sedan historier om drogens fördelar i sina hemländer. Fram till mitten av 1980-talet figurerade drogen enbart i mindre mängder på klubbar i större europeiska städer, men då brittiska ungdomar kom i kontakt med ecstasyn på semesteröar som Ibiza skedde en dramatisk förändring. Klubbarnas speciella utformning och den nya musiken ansågs passa drogens effekter förträffligt. Dansupplevelsen förstärktes och festdeltagarna kände en stor kärlek till varandra, vilket resulterade i en stark gemenskap mellan klubbbesökarna. Då semesterfirarna ville ta med sig känslan och glädjen hem till Storbritannien var ecstasy en viktig ingrediens i klubbkonceptet. Samtidigt som acid house växte sig stark steg droganvändandet avsevärt i Storbritannien. Kopplingen mellan klubbkulturens framväxt och ökningen av droganvändande kan diskuteras, men det torde inte råda något tvivel om att acid house- och ravefesterna med sin speciella musik och sina långa danssessioner var en av de miljöer där framförallt ecstasybruket kunde få fäste.

I Collins skildring över klubbkulturens framväxt, *Altered state* (1997), menar flera informanter att kulturen aldrig skulle ha blivit vad den idag är utan ecstasyns inverkan (Collin 1997:243). En forskare i Cohens *The Love Drug* (1998) förklarar sambandet mellan rave och ecstasy på följande sätt: "If raves were considered an engine, then Ecstasy is the fuel which runs them" (Cohen 1998:57). Det var inte bara själva ruset som lockade unga briter att prova ecstasy. Zinberg (1984) menar att man för att förstå varför människor brukar droger och hur de påverkar användaren måste beakta tre faktorer; drogens farmakologiska verkan (drug), användarens attityd (set), samt den fysiska och sociala omgivningen (setting) vid det aktuella tillfället (Zinberg 1984:5). Set och setting spelade en stor roll i samband med ecstasybruket på acid house-festerna. Sättet att ta drogen på, att bara svälja ett litet piller, sammantaget med den dansvänliga musiken, glädjen och gemenskapen, gjorde att många inte såg ecstasy som en "riktig" drog, med negativa risker. Den skilde sig

helt enkelt för mycket från den allmänna negativa bilden av narkotika. Under årens lopp har ecstasy fått konkurrens av andra preparat, men fortfarande är den en av de populäraste drogerna bland unga briter som går på klubbar (Measham et al. 2001:96 ff).

Drogerna i den svenska klubbkulturen

Den svenska klubbkulturen har inte heller undgått att kopplas ihop med droganvändande. Hur vanligt är det egentligen och hur uppfattar informanterna kopplingen mellan kulturen och drogerna?

Alltså jag kan ju tala för mig själv, att från egna erfarenheter, att nittifyra, nittifem, när jag gick på mina första fester, då hade jag hört talas om ecstasy och sånt och visste att det fanns, men aldrig kommit i kontakt med det. Men i och med att jag började gå på dom här festerna, inga problem liksom. Det fanns överallt hela tiden, i Stockholm i alla fall på den tiden. Det var väldigt starkt förknippat med dom här festerna också, visst var det det. (Anders)

Ecstasys roll i kulturens skapande och framväxt är av allt att döma betydelsefull. Men drogbruket följer, liksom stilar och musiksmak, olika trender. Ecstasy har genom åren fått en allt hårdare konkurrens om att vara klubbdrogen framför andra. De effekter som eftersträvas i en festsituation kan åstadkommas även av andra substanser:

P: Det är så himla många som jag trott käkat just E, men dom har hållt på med nåt annat istället, dom har tagit LSD eller amfetamin, eller käkat svamp eller vad som helst. Det finns så mycket annat istället för, visst, det finns många som fortfarande tycker att ecstasy är det bästa som finns och det är kärleksdrog och hej och hå, men många verkar ha vänt ryggen åt det. Det känns som att det var en innegrej för några år sen, och sen har det liksom försvunnit mer och mer, eller försvunnit har det väl inte gjort, men det har trappats ned i alla fall, trycket efter det...

S: Jag kan fan inte komma på nån som brukar ta. (Pelle och Sofia)

Att den tidiga kopplingen mellan kulturen och ecstasy till stora delar har försvunnit är enligt Tom inte så konstigt. Han menar att ecstasy är en drog som många tar mycket av på kort tid och att följderna då blir att den effekt man fick de första gångerna blir allt svårare att uppnå igen. "Då tröttnar folk på det för det är inte lika roligt längre och då överger dom det för en annan drog." (Tom)

Vilka droger man väljer att använda är delvis avhängigt vilken genre inom klubbkulturen man tillhör. Peter menar att det på klubbarna idag främst brukas cannabis, amfetamin och i viss mån kokain. Fredrik anser att det är vanligast med kokain och amfetamin och att bruket av dessa preparat inte verkar "räknas på nåt sätt, utan det är socialt accepterat" bland vissa klubbare. På ug-festerna är det vanligare med psykedeliska droger som svamp och LSD. En liknande uppdelning mellan klubbar och skogsfester vad gäller drogbruk gör även Seppälä (1999) i sin artikel om finsk teknokultur. Författarinnan skiljer på klubbbesökarna, som använder stimulanter som amfetamin, kokain och ecstasy, och

skogsfestdeltagarna, som använder psykedelika som LSD, meskalin och svamp. ”Man kan tala om helt olika kulturer, med helt olika musik- och klädstilar och helt olikartad inställning till samhällets strukturer” (NAT 1999:287).

Vid sidan av väletablerade droger som amfetamin, kokain, cannabis och ecstasy förekommer det också en mängd nya legala och illegala preparat på festerna. Kemiska förkortningar som DXM, DHX, DHC, DHT och olika varianter av de så kallade 2C-drogerna samt Effedra är bara några exempel på medel som används i festsituationer. Ett av dessa nya preparat, 2C-I, har det senaste året fått allt större uppmärksamhet, inte minst i den brittiska klubbvärlden. Det brittiska klubbmagasinet Mixmag beskriver i sitt novembernummer 2003 hur 2C-I är på väg att ta över ecstasys roll på klubbar under rubriken ”E is over!”. Många av de nya preparatens effekter påminner om de mer välkända olagliga drogerna. Ceasar beskriver Effedra som ”lagligt, billigt och nästan som tjack”. Det finns numera en uppsjö av olika ej narkotikaklassade substanser som man genom några knapptryckningar kan få tillgång till via Internet. Myndigheterna arbetar ständigt med att upptäcka, pröva och klassificera de olika preparaten. Samtidigt tillverkas nya droger, som inte räknas som olagliga förrän de har klassificerats. Flera informanter berättar också om hur de använder sig av olika lagliga naturmedel för att hålla sig vakna och orka dansa. De legala eller ännu inte klassificerade substanserna är populära, eftersom man som brukare inte behöver frukta polisiära tillslag i samma utsträckning.

För det är inte så jävla kul när du är sjutton bast och kommer hem till morsan, bara, hej, jag blev tagen av Ravekommissionen, ah, jag hade käkat ecstasy. Om dom då kommer hem, ah, jag vart tagen av snuten. Ah varför det? Ah, dom trodde jag hade käkat ecstasy, men jag pissade och jag pissade rent, fast dom egentligen har käkat nåt som heter, ja, blablaba, och inte är klassat som drog ännu, då tycker dom ju det är bättre, så det är en katt och rätta-lek som många leker med polisen. (Pelle)

Det är inte lätt att ge en helt korrekt bild av hur vanligt det är med droger på svenska klubbar. Även om det ofta råder en mer öppen attityd till droger på dessa fester än på andra ställen, handlar det om en olaglig verksamhet. Att göra en uppskattning av hur många på en fest som är narkotikapåverkade kan vara svårt. Hur man själv och ens bekantskapskrets ser på droger kan ge en felaktigt schematisk bild över hur man uppfattar drogbruket i hela kulturen. Peter menar att polisens insatser gjort det extra svårt att uppskatta hur många som tar narkotika på svenska klubbar:

Det finns inget folk som blivit så bra på att ta droger som svenskarna. Om Ravekommissionen är inne på krogen kan man inte se drogad ut. [...] Alla ser så snygga ut. Utomlands är det mer att många ser fruktansvärt svängda ut, i Sverige finns inte det.

Det är mycket viktigt att poängtera att man inte automatiskt tar droger bara för att man besöker klubbar eller rave. Det kan tyckas självklart, men är ändå, inte minst med tanke på denna rapports art, viktigt att tydliggöra att många unga människor som går på dessa fester inte befattar sig med narkotika överhuvudtaget. Istället kan de vara mycket bestämda och tydligt ta avstånd från dessa preparat. Den heterogenitet som kan sägas utmärka delar av kulturen avspeglar sig alltså också i attityden till droger. Bilden av att festdeltagarna

måste ”knarka” för att orka med de långa danspassen motsägs av Sofia, som aldrig har provat illegala droger:

Jag kör på det här att jag är vaken under en längre tid, så blir jag övertrött istället och så blir jag jätteglad och jätteflamsig ändå, så kan jag sitta och garva åt vad som helst. Det tycker jag funkar lika bra.

Man skall dock inte heller bortse från att det finns vissa som ser drogerna som en del av kulturen. ”Det är mycket droger på klubb, jag tror aldrig man kommer att komma ifrån det.” (Peter) Informanterna menar att en stor del av klubbfolket någon gång i sitt liv har provat narkotika. De flesta klubbare med en längre erfarenhet i kulturen är dock ense om att droganvändandet på klubbarna har minskat de senaste åren.

Det är från person till person. Men på senare år har det blivit mindre och mindre tycker jag. När jag började gå för sex år sen då fanns det mycket mer droger inom technoscenen än vad det gör nu. (Bosse)

De olika arenorna i kulturen skiljer sig inte bara åt med avseende på *vilka* droger man tar. Flera av de intervjuade menar också att de olika typerna av fester uppvisar skillnader i *hur många* som tar illegala droger. De ställen där informanterna menar att det förekommer mest droger är undergroundfesterna. Den frihet det innebär att vara utomhus och inte ha en mängd ordningsvakter eller poliser omkring sig, gör att utrymmet för att ta droger ökar. På dessa fester är gemenskapen ofta starkare och fler känner varandra, vilket också ökar chanserna att få ett bra rus. Genom att ug-festerna inte har någon tydlig tidsbegränsning finns det även ett tidsmässigt större utrymme att få en bra upplevelse. Det måste återigen påpekas att inte alla ug-festdeltagare automatiskt tar droger, även om andelen droganvändare på dessa fester verkar vara högre än på klubbar. De reglerade stängningstiderna på klubbarna gör att festdeltagarna där inte alltid får den tid på sig de behöver för att få ”full valuta” för sitt drogbruk. Lösningen blir att fortsätta kvällarna på efterfester, som kan pågå långt in på nästa dag. Efterfesterna ger alltså en möjlighet att förlänga kvällen, samtidigt som de erbjuder en zon där man kan ta droger mer ostört, med en mindre risk att åka fast.

Drogernas betydelse för dansen

Dansens viktiga roll i klubbkulturen har redan nämnts. I dansen kan besökarna koppla bort sig själva och i vissa fall nå ett transliknande tillstånd. Hur stor roll spelar drogerna för denna upplevelse? Informanternas berättelser om hur de tycker att drogerna påverkar musiken och dansen skiljer sig åt. För Martin förstärkte ecstasyn musikupplevelsen avsevärt:

Man kopplar ju ihop rörelserna till fysiskt välbefinnande, helt enkelt. Som gör att varenda rörelse, åh, va skönt det var att ta det steget skulle man kunna tänka, om man hann. Va skönt det är att röra sig så här! Va skönt det är att hoppa till musik!

Martin upplevde också att drogerna hjälpte honom att slappna av och att kunna röra sig fritt i dansen, något han hade haft problem med tidigare:

... jag hade aldrig dansat förr. Alltid tyckt att jag varit dålig, orytmisk, liksom. Men sen på Ibiza sket jag i det, och sen efter ett tag lärde jag mig någorlunda, steg och så. Och nu i dag så är jag jättetokig, crazy, (skratt) äger dansgolvet.

Det är inte bara ecstasy som anses ge positiva effekter på musikupplevelsen och dansen. LSDns effekter påverkar även Pelles upplevelser av dansen. ”Jag kan förstå att folk tycker att vissa droger hör ihop med musiken, för det förstärker, just LSDn i alla fall, förstärkte ljud och ljus så mycket.” Sams dansupplevelser, som ibland gränsar till trans, var till en början tätt kopplade till droger. Han menar dock att han numera har möjlighet att nå den känslan på egen hand, utan inverkan av några preparat. Denna tanke stöds av den brittiske författaren Malbon (1999). Han ser dansen på klubbarna som ett oceaniskt eller extatiskt tillstånd, där dansaren med hjälp av musik, rörelser och droger kan hamna i en liminal fas⁶, som skiljer sig från det normala, vardagliga livet. Även om droger kan förstärka dessa känslor menar han att det inte finns något som säger att man inte skulle kunna nå detta tillstånd utan drogpåverkan (Malbon 1999:106 ff). Drogerna har enligt Sam en tydlig inverkan på musikupplevelsen, men det behöver inte alltid vara av godo. Ecstasys kärleksfulla effekter kan innebära att användaren tappar sin kritiska hållning och älskar all musik, bra som dålig. Att Sam ser detta som ett problem ger också en bild av hur stor betydelse smaken ges i kulturen. Flera informanter anser att upplevelsen av musiken kan bli större med droger, men det behöver inte nödvändigtvis innebära att det automatiskt blir en bättre dansupplevelse.

På alkohol kan jag inte dansa, då bara vinglar jag omkring, på ecstasy vill jag inte dansa, då vill jag bara gå runt och prata och mysa med folk, på tjack vill jag också bara gå runt och prata med folk och psykedeliska droger, då vet man ju inte riktigt vad man vill göra. (skratt) Så jag föredrar att dansa nykter. (Tom)

Ecstasys tillbakagång som den givna dansdrogen innebär dock inte att den har slutat att användas. Drogen fungerar enligt vissa informanter bättre på efterfester, där också medel som cannabis, GHB och ketamin brukas. ”Jag kan inte röra mig på det (ecstasy), jag vill bara ligga hemma och dega. Jag förstår inte människor som går ut och tar det, jag vet att det förekommer, men jag skulle aldrig kunna göra det, och jag vet många som aldrig skulle kunna göra det heller.” (Peter) Innehållet i en ecstasytablett kan variera. Att få ren MDMA är relativt ovanligt. Istället kan tabletterna vara uppblandade med exempelvis amfetamin eller LSD, vilket förändrar tablettens effekt. De mer dansvänliga ecstasytablettarna har enligt Peter oftast en högre dos av till exempel amfetamin i sig. Tillgången på ecstasy är inte obegränsad i Sverige. Därför är brukaren utelämnad till att välja mellan det mindre antal sorter som finns att tillgå för tillfället, vare sig de innehåller mycket MDMA eller ej.

⁶ Se Turner 1974.

Drogernas betydelse för PLUR

Mottot PLUR (peace, love, unity, respect), med sina tydliga referenser till hippiekulturen, har många likheter med det rus många ecstasyanvändare upplever av drogen. Sam anser att ecstasyns öppnande effekter ”med största sannolikhet smittat av sig på kulturen, kommer man till ett ställe där ett helt gäng är supertrevliga och har tagit E, blir man ju trevlig tillbaks”. Att få leenden och beröring är två grundläggande mänskliga behov. Om man dessutom får dessa när man är påverkad av ett preparat som förstärker förmimelsen avsevärt, skapas en växelverkan där känslan av välbefinnande och samhörighet stegas.

Den känslan förstärks nog otroligt på vissa, för det gjorde den för mig i alla fall, första gången jag pröva, visst var det så. Jag var, som jag brukar säga, kär för första gången i mitt liv, liksom. (skratt) (Anders)

Vissa informanter anser dock att den drogrelaterade öppna stämningen på festerna kan kännas falsk.

G: Man tror först att alla är jävla glada, men [...] det är för att dom är så jävla nerknarkade.

J: Man ska inte dra alla över en kam, men det är många som står så här, och fänler vart dom än kollar, bara för att dom smällt i sig ecstasy. (Göran och Jens)

Klubbade och drogande – en könsfråga?

I klubbkulturen är fördelningen mellan könen relativt jämn, med en viss övervikt för killar. Det är dock betydligt fler killar som innehar högt subkulturellt kapital (se Thornton 1996). Bland de producenter, djs och arrangörer som figurerar i kulturen är den manliga dominansen påtaglig. Trots att klubbkulturen tar avstånd från de gamla könsrollerna i festsituationen verkar det alltså som att det råder en viss hierarki, där killar ofta har de ledande rollerna och där tjejer spelar en mer tillbakadragen roll och följer killarna.

När det gäller droganvändningen är de flesta informanterna överens om att det inte är någon större skillnad mellan könen. Göran menar att det till och med är vanligare att tjejer tar droger. ”Det finns ju gubbar som inte tar, men varenda jävla ravebrud har tatt nånting.” Killarnas drogande märks dock mer, då de enligt Fredrik följer gamla könsrollsmönster och gör en ”större affär” av det än tjejerna, som mer smyger med sitt bruk:

Det är samma sak, killar är lite mer att man ska skryta och visa, allt från att släpa hem tjejer till att slå nån på käften. Man vill gärna att alla skall veta. Dom ser nånting tufft i det hela. Tjejer är inte riktigt så tror jag, dom håller sin business för sig själva.

Att tjejerna inte är lika öppna med sitt drogande är en genomgående uppfattning bland de intervjuade. Tjejer pratar inte lika mycket om sitt bruk och deras beteendemönster skiljer sig från killarna. Det är oftast killar som köper drogen medan tjejer blir bjudna.

Likheterna mellan könen i bruket avtar också när bruket övergår till ett missbruk, menar flera informanter. Det är fler killar som hamnar i ett problematiskt bruk. Killarnas generellt mer drivande kraft i kulturen verkar alltså även avspeglas i drogbruket. Det är killarna som är de handlande, utåtagerande. Tjejerna håller sig mer i bakgrunden, trots att andelen som tar droger kan vara lika stor som hos killarna. Att det bara finns en tjej bland informanterna till denna rapport kan delvis vara en slump, men det kan också visa på hur drogbruket hålls mer dolt bland tjejer i klubbkulturen. Vi är medvetna om att den sneda könsfördelningen hos informanterna kan avspegla sig i berättelserna om skillnader mellan könen när det gäller drogbruk. Killarnas beskrivningar kan vara påverkade av stereotyper om hur tjejer och killar ”är” eller ”skall vara”, och får i materialet i stort sett stå oemotsagda av tjejer.

Droger på klubbar jämfört med i övriga samhället

Drogbruket i klubbkulturen kan ses som ett avståndstagande från det övriga samhällets mer alkoholinriktade festande. Informanternas syn på drogerna i den egna kulturen jämfört med det övriga samhället är dock ambivalent. Samtidigt som informanterna tar avstånd från ”Svenssons” våldsamma fylleri på fredagskvällen, menar man också att drogbruket idag är så spritt bland ”vanligt” folk att klubbkulturen inte utgör någon extremt drogliberal grupp. Det lättare drogbruket finns numera överallt i samhället.

Ja, det är fler som röker än vad man tror. I dom flesta kulturer använder man cannabis. Det är advokater, tjänstemän, folk i näringslivet, vanliga Svenssons, det finns överallt. Det är inget enstaka folkslag, det är en del av samhället, liksom. (Bosse)

Även om droger figurerar i allt fler sammanhang och grupper finns det fortfarande koder som är kopplade till drogbruket i klubbkulturen och som, precis som musiksmak och klädstil, fungerar som ett sätt att distansera sig från mainstreamsamhället. Pelle berättar att han har sett killar som kommit till rave iklädda chinos och rosa skjorta och som ”käkat så mycket E att det typ rykt ur öronen på dom, det är ledsamt att behöva se”. Kunskapen om och måttfullheten kring droganvändandet blir här ett instrument för att stärka den egna gruppen och markera avstånd från den ”okunniga massan”. Drogerna skall tas på ”rätt” sätt, och vara av ”rätt” sort. Det gäller att ha kontroll.

För varje person som går på rave tror jag det finns det fyra, fem pers i föröreterna som sitter hemma och tar sina droger och sedan går ut på krogen och är aggressiva. Som hamnar i knivslagsmål eller gör småbrott. Det är bara toppen på isberget, det finns i samhället. Det är nästan självbegränsande inom rave, eftersom folk som är riktigt tokiga brukar man inte tolerera. De flesta droger som körs in är inte tokdroger som man blir aggressiv av. (John)

Effekterna av drogbruket anses alltså också skilja klubbkulturen från andra grupper, då mindre angenäma drogeffekter i kulturen ”självsaneras” genom den kontroll som finns. Uppfattningen att det är i stort sett lika mycket narkotika i övriga samhället som i klubbkulturen och att andra gruppers drogande är mer ”farligt” för samhället, gör att klubbfolkets irritation över hur stat, polis och media behandlar dem ytterligare stegas.

Det (är) ofta man ser väldigt mycket droger på många andra tillställningar också, som inte har med klubbkultur att göra, speciellt kändisfester och sånt där. Där hör man ju väldigt lite om att det finns problem, det händer väl nån gång, [...] men annars är det väldigt tyst om vad som försiggår på dom ställena där brats och annat hänger. Det är inte så intressant att det kommer ut av nån anledning. Jag vet inte om det är så att det finns för starka pengar bakom det hela som sätter stopp, eller nåt annat. (Fredrik)

Polisens ingripanden på klubbar anses heller inte ha någon större verkan på samhällets narkotikaproblem i stort. Istället riskeras problemen bara att flyttas över till mindre ”sunda” ställen att ta droger på, med mindre kontroll och större risker som följd.

”...det är inte rejvarna som knarkar, utan det är individen”

Det finns inget som säger att man måste va påverkad för att få en maximal upplevelse. Det är minst lika kul att va nykter, bara det att det känns lite annorlunda. (Bosse)

Drogernas roll i klubbkulturen är ambivalent. Det råder ingen tvekan om att droger finns med som en av delarna i kulturen än idag, vare sig man är positivt eller negativt inställd till dem. En titt på klubbrelaterade hemsidor på Internet visar att det finns en ständig diskussion om droger bland personer som går på technofester. Det är dock inte en genomgående positiv inställning till droger som presenteras på dessa hemsidor. Drogerna är inte oproblematiske. De kan orsaka personligt lidande såväl som stämningssänkande polistillslag på festerna. Den liberala attityden i kulturen avspeglas dock ofta även i synen på droger. För Tom innebar kulturens liberala attityd att det blev lättare för honom att prova narkotika. Som yngre var han mycket tveksam till droger, ”men i och med att jag träffade folk som var liberalare tog jag ju åt mig de idéerna, så jag kan nog tänka mig att jag skulle va rätt anti fortfarande”. För Bosse är det dock viktigt att poängtera att de personer i kulturen som tar droger även skulle ha gjort det utan klubbkulturens inverkan:

Många verkar tro att rave och knark är samma sak och att dom som går på rave också är knarkare, men det jag vill påpeka är att det är inte rejvarna som knarkar, utan det är individen. Dom som vill ta nån drog tar den i ett annat sammanhang också. [...] Att påstå att just rejvarna är knarkarna, det är mycket fel att säga så, det nästan kränker dom som går dit för att lyssna på musik och dansa och ha kul.

För de som väljer att ta droger på klubbar kan ruset utan tvekan ge en mycket positiv upplevelse och vissa känner en mycket stark koppling mellan drogerna och kulturen. Den eufori man till en början kände efter en ecstasytablett kan dock vara svår att återskapa vid ett längre bruk. Martin, som numera har slutat att ta droger, beskriver drogernas ambivalenta roll i klubbkulturen:

Att gå på rave utan att ta droger, gjorde jag en gång, eller jag tog lite Effidrin, men det kändes knappt, det var ju skittråkigt. Eller tråkigt, bra musik var

det och så, men det var ju inte samma grej alltså, absolut inte. Då var det ju bara musik och folk. Och jag blev mycket mer pratsam och mådde mycket bättre, tyckte allting var mycket roligare på droger, så att gå på rave utan droger var som att göra nånting annat utan droger, det var inte lika roligt som med droger! (skratt) Men däremot fanns det kvar, efteråt alltså, jag lyssnar fortfarande på musiken, jag älskar musiken, jag tycker den är skitbra och jag trivs bra med budskapet dom har, just med fri dans och att det är mycket acceptans, åtminstone i filosofin.

I klubbkulturen finns det personer som tar mycket droger, de som har tagit någon gång och märkt att droger ”inte var deras grej”, samt de som helt tar avstånd från droger. Det som *verkligen* binder samman dessa individer är tvivelsutan dansen och musiken, inte drogerna. ”Man går inte dit (på klubbar) för att droga, utan för dansen och musiken och stilen.” (Anders)

4. "Om alla kunde känna den här känslan, så skulle vi aldrig ha några problem i hela världen" – Positiva berättelser om bruket

Vad tas?

Informanterna i denna rapport har alla en koppling till klubbkulturen och med undantag av en person har alla erfarenhet av droger. Trots den nämnda kopplingen mellan klubbkulturen och droger är informanternas drogande långt ifrån enbart relaterat till situationer med anknytning till klubbar och rave. Ur den digra lista av olika droger som informanterna har provat används olika preparat för olika tillfällen, allt för att passa situationen bäst.

Vad tar man då? Många informanter visar upp en stor bredd av droger som har provats, mer eller mindre ofta. En del preparat har bara provats någon gång, medan andra tas mer frekvent. Varje individ har sin droghistoria, sitt drog beteende och sin favoritdrog. Den drog som traditionellt varit tätast sammankopplad med kulturen är som nämnts ecstasy. En stor del av informanterna har också provat substansen i klubbssammanhang. Upplevelserna av ruset varierar, det är inte alla som fått uppleva den känsla Martin fick när han tog ecstasy:

En total närhet till den fysiska känslan av lycka. Som att va riktigt kär, det är som att vara kär. Nu har jag aldrig varit kär, riktigt, men typ, man kan inte förklara med bättre ord än just kärlek. Ett fysiskt absolut välbefinnande. Som, precis sekunderna då man vet att fan, snart kommer jag, alltså, då man har riktigt skön sex, precis sekunderna innan, åååh, nu är jag på väg att komma! (skratt) Typ så, utan att överdriva. Fysiskt i allting, alla beröringar är helt underbara, och kramar är ååååh, man bara ryser. Och så plus att i sinnet så, det är ingen dimmig flummighet som med hasch eller alkohol eller så, utan klockren, rak tankekraft som bara fokuserar på hur jävla bra jag är. Eller inte hur jag är mest, det är ingen själv, självövertvinnelig drog som kokain eller så, utan det är mera, fan vad underbara alla människor är! Hela livet, hela världen, alla djur, och du, min syster. Och så kommer man

på alla, allting som hon är bra på och hur mycket man tycker om hon just för hon är bra på dom sätten. Och alla saker är helt sanna, det är liksom sant. Men man skulle aldrig kunna sitta och bara blurpa ur sig allting över middagsbordet liksom, utan det kommer då. Och det är skönt att känna en sån känsla och det finns ingen blyghet att man inte kan säga det, utan man säger helt enkelt att man tycker om folk så jävla mycket och kan tycka om folk man nyss träffat och allting. Så det är helt underbart, helt underbart. Det har vi spenderat många, många timmar på att berätta på hur jävla bra vi mår och hur bra vi är mot varandra. Och tankarna dom första gångerna var helt klart; om alla kunde känna den här känslan, så skulle vi aldrig ha några problem i hela världen.

Informanterna ger flera exempel på hur de blivit ”e-kära”, en kärlek mer byggd på kamratskap och värme än på sexualitet. Den påverkade vill oftast hellre kramas med alla i sin omgivning, som uppfattas som ens bästa vänner, samt njuta av musiken än att hamna i sexuella situationer. Sams bästa drogminne härrör sig från en gång då han var ute på ett ”vanligt” ställe med dålig musik tillsammans med sina kompisar och hade tagit en kombination av ecstasy och 2cb: ”Vi hade så himla, himla kul, vi tre kände oss jättenära varandra, verkligen underbart. Det kändes som om vi tre satt samman mentalt, vi tänkte samma saker ungefär, och kom överens om allt vi pratade om.” Ecstasys inverkan på den gemenskap och glädje som är några av kulturens kännetecken blir här mycket tydlig. Martin menar att ecstasyruset ligger mycket nära det han värdesätter i sitt liv. Att vara ärlig och visa vad man känner, att respektera folk och göra det bästa för att andra skall må bra, alla dessa delar faller på plats under ruset. Ecstasyrusets sociala karaktär innebär dock inte att drogen undantagslöst brukas på fester. Anders har även tagit drogen ensam hemma, där upplevelsen blivit annorlunda mot hur det varit på rave. När pillren tas i hemmamiljö sker det mer i ett ”terapeutiskt syfte”. Där finns det mer tid att tänka, man är mer utelämnad till sig själv, ”nu är det bara jag och drogen liksom”. (Anders) För Anders är det solitära hemmadrogandet lika mycket att föredra som det sociala festdrogandet.

Många informanter har även erfarenheter av psykedeliska droger. Substansernas inverkan på hjärna och tankeförmåga uppskattas på flera håll. Även om informanterna har upplevt fantastiska hallucinationer med hjälp av LSD, ser de inte drogen som främst hallucinatorisk, utan mer som ett redskap som hjälper brukaren att fundera över livet och komma i kontakt med sitt innersta. Vardagliga föremål och händelser får enligt informanterna plötsligt en ny innebörd och människans normala begränsningar försvinner. Kalle beskriver ruset som ”en studieresa fast inåt, [...] man kan tänka ut saker som man i vanliga fall har svårt med”.

Cannabis är den drog som informanterna har störst erfarenhet av. En del informanter brukar drogen flera gånger varje dag, andra mer sällan. Cannabis är också den drog som oftast används av de informanter som tidigare har tagit tyngre droger och/eller har haft ett mer utbrett bruk. Synen på cannabis gör den tämligen unik bland de medel som brukas. Även om många andra preparat används finns det en medvetenhet om dessa drogars skadeverknings. Cannabis däremot anses av flera informanter ha mindre negativa effekter än alkohol. Drogen har alltså förlorat mycket av sin ”farlighet” och är istället normaliserad. ”Det är ungefär som att va full, som en perfekt fylla, fast du får den med en gång.” (Pelle) (Informanternas syn på alkohol och cannabis tas utförligare upp i kapitel 6.)

Bland de preparat som informanterna använder för att förändra sinnestillståndet ingår även de tidigare nämnda nya varianterna av droger, som inte sällan köps via Internet. Flera av dessa droger har narkotikaklassats och i den ständiga kapplöpningen mellan myndigheterna och drogtillverkarna gäller det för brukarna att välja rätt preparat. ”Man får ju passa på mens man kan”, som Tom uttrycker det då han befarar att några av de lagliga drogerna han använder snart kan komma att narkotikaklassas. I valet av drog spelar alltså den illegala etiketten en viss roll. Även om det kan vara spännande att ta något som samhället klassat som olagligt, föredrar vissa informanter att främst bruka preparat som ännu inte har narkotikaklassats, allt för att slippa risken att åka fast. Bosse menar dock att det främst är den aktuella tillgången på olika droger som avgör vad man tar.

Varför?

Varje svenskt skolbarn har fått en mer eller mindre utförlig redogörelse för hur farliga de droger som informanterna i denna rapport använder sig av är. Genom lagar och information försöker staten minska bruket av dessa droger. Vad är det som gör att informanterna trots dessa åtgärder tar drogerna?

De olika preparaten har flera positiva effekter för informanterna. De positiva drogberättelserna skiljer sig åt beroende på drog och individ. Drogerna hjälper informanterna att träda in i ett annat tillstånd, en annan verklighet. Med ecstasys hjälp känner de en närhet och kärlek de sällan eller aldrig varit i närheten av, LSD ger dem en djupare insikt i vad universum handlar om och får dem att bli ett med omvärlden, med cannabis får de ett skönt, behagligt rus som är att föredra framför alkoholens aggressivitet och bakfullhet, kokainet ger dem en känsla av att vara ”bäst i världen” och med amfetaminet blir de ”uppåt” och kan vara vakna och skärpta under en längre tid. Trots variationerna uppvisar informanternas drogbruk även gemensamma drag. Många pratar om en stark nyfikenhet och vilja att prova nya preparat. Det finns ett värde i att ha provat och fått veta vad det är, hur ruset blir och om drogen var ”bra”. Denna kunskap ger en erfarenhet som i vissa grupper värdesätts högt och blir en del av det subkulturella kapital man som individ har i gruppen (ett liknande synsätt beskriver Lalander i sin bok om unga heroinister, 2001:26 ff). För några handlar också nyfikenheten om hur kropp och hjärna reagerar på drogerna. Drogerna tas i dessa fall i ett mer experimentellt syfte.

Jag blir väldigt intresserad av hur själva upplevelsen är, hur det påverkar signalerna i hjärnan, och jag har en förmåga att kunna dirigera tankarna. Jag kan använda en viss del av hjärnan till att tänka på en viss sak medan jag tänker på annat med en annan del. Jag vet inte om det är tack vare allt experimenterande eller alla medikationer. Men hur som helst så är det väldigt kul att observera sånt. (Kalle)

Kalle ser alla droger som verktyg för att åstadkomma olika saker för brukaren. För honom är cannabisbruket en slags självmedicinering, ett sätt att lugna ned sig och koppla av. För Ceasar var anledningen till att ta droger ett sökande efter den ”ultimata trippen, när man ser gud och kommer till insikt”. Med åren har dock Ceasar reviderat tron att ”den ultimata trippen” kommer att ge honom livsvisdom. Numera handlar hans drogbruk mest om att helt enkelt få ”underbara upplevelser” som kan ge insikter och nya perspektiv,

dock utan en gudomlig inverkan. Det finns också mer personliga, känslomässiga orsaker till drogandet bland informanterna. För Martin var drogerna ett sätt att fylla det behov av kärlek, bekräftelse och fysiskt välbefinnande han uppfattade att han saknade:

Och då jag fick känna det på ett så lätt sätt, att bara svälja ett piller eller snorta, så var det klockrent. Det var givet, det gav mig allt jag nånsin hade velat ha. Känslor är viktiga liksom, och när jag fick så mycket, och så bra, va fan skulle jag sluta för? Va fan ska man inte ta för? Då är man ju dum i huvet!

Drogerna ökade också hans självacceptans. ”Jag kunde lättare acceptera och trivas med mig själv då jag var påverkad, [...] och jag blev så mycket bättre med droger, mycket roligare, mycket pratsammare och lättare. Annars är ingen sån där utåtriktad kompismagnet, [...] och det har jag velat va.” Martin menar att drogandet även har en social koppling. I en grupp som använder droger, som gör något som strider mot samhällets regler, stärks samhörigheten. Man delar inte bara drogruset och euforin på dansgolvet. Man gör även något ”farligt”, förbjudet tillsammans, som bara ett fåtal delar, och grupptillhörigheten stärks. För Martin var hans drogperiod den tid i livet då han hade flest vänner och då han träffade mest människor. Den sociala aspekten av drogandet kan också innebära ett visst gruptryck på att ta en drog. Göran förklarar:

Om man sitter i en cirkel och alla håller på och röker majja, och så är det åttio procent av dom som har provat och tjugo procent har aldrig rökt, och det är i en cirkel. Jag tror alla tar ändå, för det är grupptyck. Om man skickar den vidare å säger ja ska inte ha, så funkar det inte, utan alla tar.

Bruket kan också ses som en protesthandling mot samhället. Den förhöjda tankeförmåga LSD ger Ceasar blir som en utmaning mot den rådande samhällskulturen där ”det är farligt att tänka för mycket”. Att gå sin egen väg och inte ”inordna sig i ledet” blir också ett handlande mot polisen och den förföljelse de enligt informanterna bedriver mot klubbkulturen. John menar att man ”anstränger sig ännu mer för att trotsa och försvara sin frihet” just på grund av det tryck kulturen utsätts av från det etablerade samhället. Andra informanter lägger inte lika djupa betydelse i sitt drogande. Ceasar tar drogerna mest för att variera sitt festande. Det ger nya upplevelser, det är skönt och roligt. ”Hjärnan får frispel, det är inte verklighet och det är det som är kul.” (Ceasar) Anledningen till att ta illegala droger, i detta fall cannabis, skiljer sig här inte nämnvärt från att dricka alkohol.

Anledningen till att jag röker ibland är för att koppla av, för att se saker på ett lite annorlunda sätt. När man är påverkad får man lite annorlunda tankar, lite annorlunda synsätt. Allting ser lite annorlunda ut, musiken låter lite bättre. Om man är med kompisar, man snackar mycket och skrattar och umgås, man har en trevlig stund. Det vill man ju göra lite då och då.

På vilket sätt är det annorlunda, det du ser?

Man märker oftast några detaljer som man inte lägger märke till normalt, till exempel hur vackra träden egentligen är, eller, sinnena förstärks. Man tycker att världen blir roligare på nåt sätt. (Bosse)

Göran ser orsaken till drogandet i ett större samhällsperspektiv. Han menar att ”det är för mycket tryck på oss människor i det här samhället”. Olika former av rusmedel hjälper oss att slappna av. ”Det är ju därför vi dricker alkohol också, för att man ska tänka på nåt annat för stunden. Därför tror jag det är mer droger i samhället nu.”

Det finns alltså en mängd orsaker till varför informanterna brukar droger. En allmän nyfikenhet på substansen och dess verkningar på kropp och själ, ett frigörande av tankar som kan ge nya insikter och synsätt, en flykt från vardagens problem, en längtan efter bekräftelse och kärlek, en social koppling där såväl gemenskap som gruppträck kan ingå, ett ställningstagande mot samhället, en självmedicinering eller bara ett sätt att ha extra roligt på – drogerna fyller för informanterna en långt vidare roll än att enbart vara en del i festandet och dansandet på klubbar eller rave. Samtidigt kan man se att flera av de uppräknade orsakerna till informanternas drogande också passar in i festsituationerna. Gemenskapen, kärleken, verklighetsflykten samt frigörandet av kropp och själ spelar alla viktiga roller i klubbkulturens festande.

Första gången

Det svenska samhällets mål att få unga människor att avstå från att prova narkotika misslyckades alltså i de allra flesta fall när det gäller informanterna. Hur upplevde de den allra första gången de provade illegala droger?

För det stora flertalet var cannabis debutdrogen. Debuten skedde mellan 13 och 21 års ålder. Anledningen till att man provade handlade ofta om att stilla en nyfikenhet, såväl inför preparatet som för att ta något som var förknippat med tabu i samhället. De flesta debuttillfällen skedde genom att vänner hade drogen och brukade den och att man, självmant eller efter ett visst tryck, provade. Drogbudet blev ofta ett sätt att stärka banden mellan vännerna. Omgivningen varierade, det kunde lika gärna vara på fester som i mer vardagliga situationer. Informanternas koppling till klubbkulturen innebär alltså inte automatiskt att de blev introducerade till narkotika på klubbar eller rave. För Göran var provandet en naturlig följd av att han rörde sig mycket ute i nöjeslivet:

Det är en grej som kommer. Va fan, förr eller senare testar man, man e ju bland folk, man e på festivaler, förr eller senare testar man. Sitter man inne och låser in sig tror jag inte man testar. Är man ute och festar å röjer och träffar folk, man kommer in på det. Förr eller senare testar man, för varenda jävel jag känner har provat.

Drogernas omtalade positiva effekter lockade också informanterna. ”När nån annan gör det, så blir man intresserad. Ser man nån som är skitglad som knarkat, man tar det för man blir nyfiken. Man vill testa själv för man ser att han mår gött som fan”. (Jens) I dessa situationer hade samhällsinformationen mycket lite att sätta emot de drogberättelser som figurerade i informanternas omgivning eller de effekter de själva såg att drogerna hade på vänner och bekanta. För många informanter var dock den första kontakten med droger en långt ifrån njutbar upplevelse. I stort sett samtliga informanter beskriver en känsla av besvikelse då de rökte cannabis för första gången. Ruset blev ofta svagt och gav en känsla av ”var det inte mer än så här?”. Andra upplevda effekter var illamående, torrhet i munnen och yrsel. För flera informanter kunde det gå förhållandevis lång tid efter debut

innan man fortsatte sitt drogbruk. Antingen försökte man återigen med cannabis, eller provade man andra substanser. Cannabis kunde efter ett par gånger bli en ”bra” drog, men man kunde också känna att drogen helt enkelt inte passade. Den uteblivna drogeffekten resulterade också i att mycket av den rädsla och nervositet som byggts upp av ANT-informationen i skolan, och som var en del av kittlingen i drogsituationen, minskade. ”När det inte hände något försvann mycket av respekten för drogerna.” (Peter)

Var tas det?

De många olika orsakerna till att man tar droger betyder - liksom de olika typerna av preparat som brukas - att situationerna och platserna där drogerna tas varierar. Utöver klubbmiljöer tar informanterna droger främst i hemmiljöer eller i naturen. En gemensam nämnare för de platser där droger används är att de i många fall kan ses som frizoner, där drogandet kan ske mindre riskfyllt, både vad gäller drogeffekt och polisingripanden. Riskperspektivet verkar vara tämligen betydande då informanterna väljer vilka platser de tar sina droger på. (Mer om informanternas riskhantering i kapitel 5.)

Drogande utomlands

För många informanter är det först när man åker utomlands som man festar på droger i en större utsträckning. De vardagliga rutinerna ändras, det är närmare till fest och de utländska narkotikalagarna uppfattas som mildare än de svenska. Allt detta bidrar till att drogerna kan avnjutas på ett mer avslappnat sätt. Drogandet utomlands verkar för många vara kopplat till just klubbandet och dansandet. Det sker på såväl vanliga klubbbesök i orterna man besöker som på festivaler med dansmusikinriktning. Här handlar det alltså inte främst om musikfestivaler som Hultsfred och Roskilde, där musiken främst är rock och pop, utan elektroniska festivaler där dansandet spelar en stor roll. Drogförekomsten på dessa festivaler uppges vara mycket hög. Informanterna menar att det är svårt att hitta några svenska fester som kan jämföras med de utländska festivalerna när det gäller droger.

Ja, i Tyskland var jag ju inte nykter en dag i den veckan, och det var inte alkohol jag drack. Då passade jag verkligen på att röja loss när jag verkligen kunde.

Vad tog du?

Jag röker inte överhuvudtaget ens när jag är utomlands, eftersom det sitter kvar så länge i kroppen. Då skulle jag bara bli nojig här i Sverige i och med att polisen springer på ravefester. Nu i Tyskland var det ecstasy två gånger, svamp två gånger, sen sista dagen var jag så trött, då fick jag tjack och då tog jag emot det, fast sen fick jag en valium så jag kunde sova efter, så då blev det ju bra. (Tom)

En informant har även besökt den för klubbkulturen så mytomspunna ön Ibiza. På samma sätt som de brittiska ungdomarna tog värmen, solen, musiken, klubbarna och drogerna till sina hjärtan i mitten av 1980-talet, gör ungdomar från hela Europa det i dag. Ibiza

har fortfarande ett starkt namn i klubbkulturen, även om pionjärkänslan och myten kring öns klubbbliv till viss del har försvunnit. Resan till Ibiza kom att förändra Martins syn på och bruk av droger drastiskt:

Ska man ta ecstasy nånstans första gången, så är det Ibiza man ska ta på.
(skratt)

Varför det då?

Underbart. Feta lasershower, massor med människor, semester, sex-åttatusenpersställen, liksom. Mycket droger, sommar, sol, ett annat land. Ja, fett med party, hur underbart som helst. Det var en helt underbar semester, det står jag fast vid än idag också, det var det. Jag hade hur jävla kul som helst. Askul, plus ecstasykärleken som man kände, så det var ju oslagbart.

Utlandsdrogandet har flera positiva effekter för informanterna. För många känns det mer säkert att ta droger när man är i ett annat land. Där kan man även slippa kontrollen från pojk- eller flickvänner, som inte alltid är förtjusta i sin partners narkotikabruk. ”Min sambo vet, men uppskattar det inte, Hon vet att när jag åker ut på kontinenten kommer det att bli (att jag drogar), men vi pratar aldrig om det hemma överhuvudtaget.” (Anders) I utlandet finns det ofta också ett bredare sortiment av droger, vilket kan öka lusten att droga ytterligare. Det finns dock även en viss skepsis mot det alltför hårda drogandet på vissa technofestivaler. ”Folk sprang omkring och va så tokeade så det skrek om det och ingen brydde sig. I Sverige hade man åkt ut direkt, så det var ovant.” (Tom)

Drogernas positiva verkan

När man frågar informanterna vad som har varit bra med deras drogande blir det uppenbart att det är förknippat med många positiva aspekter. Flera personer berättar om hur drogerna på ett positivt sätt förändrat deras sätt att se på livet. De ser bruket som en ”upplysningshjälp”. Drogerna har även hjälpt till att lugna ned informanterna och fått dem att komma i kontakt med sitt tanke- och känsloliv. ”Jag har blivit allmänt väldigt mycket lugnare, mer harmonisk person än vad jag var tidigare. Fått insikt om mycket grejor om mig själv och min omgivning som jag inte hade tidigare.” (Kalle) Andra uppger att drogerna fått dem mer positiva, kunskapstörstiga och öppna för omvärlden. Tom menar att han inte längre är lika snabb att döma andra människor, eftersom han själv inte vill bli dömd för att han tar droger.

Drogerna frikopplar också informanterna från många av de uppsatta regler om hur man skall vara och uppföra sig. På skogsfesterna finns det en frihet i tanke och rörelse som inte går att hitta på vanliga uteställen. Drogerna spelar en viktig, om än inte avgörande roll, i detta. Med drogernas hjälp hittar man ett tankemässigt, kroppsligt och känslomässigt frirum som skiljer sig från den verklighet informanterna annars befinner sig i. Drogbudet bidrar också till att stärka samhörigheten mellan individerna, då outsiderkänslan förstärks genom att man gör något som samhället bestämt är olagligt. Till detta har drogerna givit många glada, positiva upplevelser i festsammanhang. Med drogerna har informanterna

5. ”Ju högre upp man kommer, desto hårdare landar man” – Negativa berättelser, risker och riskhantering

Dåliga erfarenheter

Drogbruket har enligt informanterna förändrat deras tillvaro på flera olika positiva sätt. Trots de positiva effekterna är de intervjuade också medvetna om drogernas negativa verkningar. Att ta droger är kopplat till en viss risk, det är de överens om och informanterna kan dra sig till minnes flera obehagliga drogupplevelser. Hur har reaktionen varit på dessa och hur ser de på riskerna med att bruka droger?

Det finns två typer av upplevda negativa effekter med drogbruket. Dels de omedelbara, i samband med ruset eller då det är på väg ur kroppen, dels de långvariga effekter man upplever om man tagit substansen under en längre period. Effekterna i direkt samband med bruket är ofta de mest dramatiska. På samma sätt som de olika drogerna ger olika positiva effekter, skiljer sig de negativa effekterna åt, beroende på person och drog. De mest skrämmande upplevelserna är oftast kopplade till hallucinogena droger. När Sam en kväll hade tagit svamp och gick på toaletten fick han plötsligt sällskap av en imaginär spindel som kom ut genom toalettdörren.

Jag fick en enorm panikkänsla, och liksom bara kasta mig ut ur rummet och skrek till dom andra, [...] och sen fick dom sitta och prata ner mig. Det var svårt att återhämta sig efter det där alltså, det var riktigt hemskt, och efter det har jag varit smånojig för spindlar, nästan utvecklat en fobi. [...] Jag klarar inte av nåt som har med spindlar att göra längre. [...] Det har uppenbarligen påverkat min vardag, och skulle det hända nåt ännu värre, vad skulle hända med mitt vanliga liv då?

Svamp var även orsaken till Martins värsta drogupplevelse. Han hade vid det aktuella tillfället tagit ”alldeles för mycket” svamp och ruset, som hade börjat positivt med roliga hallucinationer, fick snart en annan vändning. Han visste plötsligt varken hur man rökte

en cigarett eller borstade tänderna, inte heller vad klockan betydde eller hur han skulle göra för att ”mecka en holk”. Effekten blev riktigt problematisk då Martin, efter att ha fått en inblick i sin barndom då han mindes saker han aldrig skulle komma ihåg opåverkad, till slut kom fram till att

...självmord var enda lösningen, för då går man vidare till nånting. Allt annat var meningslöst, så jag låg och brottades med den tanken om jag skulle gå ut och hoppa från balkongen, vad som skulle hända då, varför jag inte skulle göra det. Det var asjobbigt, riktigt asjobbigt. Jag fattade ingenting.

Även ecstasy är för en del förknippat med dåliga upplevelser. Sam, som under en period var en flitig ecstasyanvändare, trodde att han mist förståndet då han, varje gång han passerade ett skogsparti, fick hallucinationer. Efter några helger med stora mängder ecstasy fick han ett epilepsianfall och tappade medvetandet. ”Det var väldigt läskigt, hjärnan verkade inte palla mer.” Även fysiska problem som skakningar, svettningar och hjärtklappning har förekommit bland informanterna. Tom fick så mycket hjärtklappning vid ett tillfälle att han var tvungen att hålla sig vaken hela natten. ”Jag kände att skulle jag somna nu kommer jag att dö.” Det finns även exempel på hur drogerna orsakat ”nojor” hos informanterna. De har uppkommit såväl i festsituationer, då man blivit nojig för att det skulle synas att man var påverkad, som i opåverkat tillstånd, då man känt sig förföljd. Flera informanter berättar om hur de i samband med droganvändning blivit helt frånvarande och tappat kontrollen. För Fredrik blev första gången han provade ecstasy en tankeställare:

Allting blev jättekonstigt och hela världen försvann och jag vaknar upp hemma hos en kvinnlig bekant två dar senare och förstår ingenting. Sen var jag väldigt labil efter det som människa överhuvudtaget, så att då slutade jag med allt för ett bra tag.

Historierna om drogbrukets avigsidor påminner ibland om de ”fyllehistorier” som omgärdar bruket av alkohol i vårt land. Fyllehistorierna har inte sällan ett humoristiskt inslag, det är samtidigt lite roligt att ha varit ”helt borta” och gjort dumma saker på lördagskvällen. En del informanter berättar om sina ”snedtrippor” med ett leende på läpparna. Den jobbiga situationen blir en bra historia att berätta, då den inte fick några större ödesdigra konsekvenser. I några fall har de negativa upplevelserna resulterat i att informanterna tagit det betydligt lugnare med den aktuella drogen, dock inte alltid. För flera informanter var de negativa upplevelserna så få och harmlösa i jämförelse med de positiva effekter drogen gav, att man inte såg någon större anledning till att sluta sitt bruk. I många fall, inte minst vad gäller de hallucinogena drogerna, finns det en dubbelhet i drogupplevelsen. Ruset kan pendla mellan otroligt positiva känslor och upplevelser till att vara mycket skrämmande och obehagligt. Martins jobbiga upplevelse i samband med svampintaget var samtidigt kopplad till sköna hallucinationer och en insikt i vår hjärnas obegränsade resurser. Resultatet blir en skräckblandad förtjusning över vad drogerna kan åstadkomma.

Trots att många informanter uppfattar cannabis som en i stort sett ofarlig drog, är cannabis en av de två droger som främst nämns vid berättelser om mer långsiktiga negativa effekter av illegala preparat. Den andra är ecstasy. Sam menar att ”E är ju inte bra nånstans egentligen” och upplever att drogen har fått honom att förlora en del av sin

minneskapacitet. En annan upplevd effekt av ecstasy är nedstämdhet som gränsar till depression. Ett långvarigt cannabisrökande har för en del informanter resulterat i trötthet och en upplevd försämring i tankeförmåga. För Fredrik ledde cannabisbruket till att han blev blasé och allt mindre intresserad av att passa tider. Det finns även exempel på hur andra substanser gett långvariga negativa effekter. Ceasar ser en mer filosofisk långsiktig fara med drogbruket, då han menar att man kan få falska insikter om världen. ”Om man tar psykedelia blir man mer säker på att man vet hur världen ser ut, jag tror att alla har fel om hur världen ser ut, ingen vet den absoluta sanningen.” Det finns överlag ett stort intresse för drogernas positiva och negativa effekter bland informanterna. Anders, som alltid har varit intresserad av droger och försöker läsa allt han kommer över i ämnet, är övertygad om att ett för stort bruk av droger inte är nyttigt. ”För det kan hända jävligt tråkiga saker. Det är ingen myt att folk har fått panikångest och depressioner efter ett långvarigt ecstasybruk. Det händer ju saker i hjärnan, helt klart.”

Vilka droger vill man inte ta?

Heroin

Informanterna har många olika idéer om vilka droger som passar dem bäst och vad de inte skulle vilja ta. Det finns dock en drog som skiljer sig från de andra, en som informanterna unisont tar avstånd från, heroin. Heroinets rus är för informanterna mer skrämmande än lockande och bruket uppfattas som svårt att kontrollera. ”Man är väl nyfiken, men jag är väl rädd att man skulle tycka om det för mycket.” (Tom) Drogen har ett ”smutsigt” rykte och avtändningen är också något som skrämmer Bosse: ”Ju högre upp man kommer, desto hårdare landar man, [...] och det är till exempel därför, när heroinister tar första gången så mår dom så jävla bra, men sen när det går ner känns det så otroligt hemskt”. Kalle ger sin syn på heroinets effekter:

Att ta horse, då bryter man ner hela sin omgivning. Att bli horsepundare, då innebär det att man har ett liv som man vill förgöra till nånting annat. Och heroinet blir ett väldigt mäktigt verktyg för det, för det är väldigt förgörande.

Ecstasy

Av de preparat som informanterna provat är ecstasy det som är mest omgärdad av ambivalens. Samtidigt som flera brukare framhåller drogens fantastiska effekter, är den också förknippad med negativa erfarenheter. Drogen fick under 1990-talet epitetet ”dödsdrog” i såväl brittisk som svensk media, då ungdomar avled i samband med ecstasybruk på ravefester. Kombinationen av drogens stegrande effekt av kroppstemperatur och dans i varma, rökiga lokaler under lång tid innebär att det finns en risk för överhettning. Samtidigt kan ett för kraftigt drickande leda till vattenförgiftning. Det gäller således att hålla en rätt vätskebalans. Risken för överhettning gäller främst i inomhuslokaler, men det kan även ske tillbud på utomhusfester om det saknas tillgång till vatten. För Jens fick en utomhusfest han bevistade ett tragisk slut, då en ung kille avled på grund av vad Jens hävdar var överhettning.

Det var ingen som brydde sig om honom. [...] Ingen ville ringa ambulansen för då skulle polisen också komma och stänga festen. Alla var ju höga, ingen

ville köra han om han skulle dö i bilen, så skulle dom få skulden. Men dom körde ner han efter två timmar, då var han redan död.

Det är inte bara överhettningensrisken som gör att flera informanter är skeptiska till att använda ecstasy. Den lyckokänsla ruset ger har sin medicinska förklaring i att drogen bland annat retar signalsubstansen serotonin i hjärnan. Serotonin, som kan ses som en lyckosubstans, väljer ut i kroppen i stället för att som i vanliga fall portioneras ut i mindre mängder. Lagret töms och brukaren kan drabbas av nedstämdhet och hamna i depressioner (www.drugsmart.com). I stort sett samtliga informanter kände väl till och diskuterade hur serotoninutsöndringen påverkades och hur svårt det var för kroppen att återhämta sig efter ett för frekvent och utdraget ecstasybruk. Bosse påpekar också att ruset aldrig blir lika bra som den första gången man tog ecstasy. ”Sen har det bara blivit sämre och sämre, sen kommer bieffekterna.” Det är inte heller alla informanter som uppskattar ecstasyruset. Peter och Kalle tycker mest att drogen gör dem mosiga, varma och orörliga.

Andra droger

Frånsett heroinet är informanterna tämligen oense om vilka droger man inte vill ta. Ulrik är inte intresserad av att prova hallucinogener som LSD och svamp, eftersom han är rädd att han skulle gilla ruset för mycket och tappa kontrollen. Istället använder han främst kokain, eftersom ”då vet jag att jag kan gå hem och lägga mig efter en timma ungefär”. LSD nämns med respekt av flera informanter. Kalle anser att han har haft stor nytta av sina ”trippar”, men ser drogen som ett ”våldigt extremt sätt att utforska sitt medvetande. Det är absolut ingenting jag rekommenderar, jag skulle orekommendera det till alla som inte har tillräcklig kunskap och självkänedom”. Det speciella LSD-ruset lockar, samtidigt som det skrämmer.

G: En tjejpolare gick på syra, blev bästa vän med en solros, pratade med den hela natten. Såna goa trippar är inte så lätt att få, tror jag. Får man en snedtripp på LSD tror jag det går åt helvete.

J: Det farliga med LSD är ju att det sitter i i tolv timmar, man kan ju bli galen bara på grund av det. (Göran och Jens)

Andra informanter är tveksamma till de nya kemikaliedrogerna som säljs via Internet. Det finns få möjligheter att kontrollera vad dessa preparat egentligen innehåller, då man inte ens träffar försäljaren. Sömnmedlet rohypnol, som fått negativ medieuppmärksamhet då det förekommit i samband med våldsdåd, är ytterligare en drog som ses med skepsis på. Även amfetamin nämns som en substans man vill hålla sig ifrån. Tom har inte upptäckt några positiva effekter med drogen. ”Det händer ju ingenting, man blir lite pigg, sen är det inte så mycket mer och sen efter ett par timmar börjar man bara känna sig äcklig.” Det är alltså en tämligen blandad uppsättning droger som den intervjuade gruppen vill undvika. Heterogeniteten avspeglar sig såväl i de droger man föredrar som de man avstår från.

Risk för lagliga påföljder

Det är inte bara substansernas effekter som kan upplevas som en risk i en drogsituation. Då preparaten klassas som illegala och polisen med jämna mellanrum besöker fester som informanterna är på, finns det även en laglig riskaspekt. Att under flera år ”få sitta på kåken för att man mår gött i 20 minuter liksom, det är ju så jävla onödigt”, som Göran uttrycker det. Den upplevda risken att åka fast får enligt Jens också inverknings på hur och var man tar drogerna, något som i sin tur påverkar effekterna av drogruset:

Folk blir ju nojiga. Det är ju därför dom stänger in sig i en lägenhet och drar ner persiennerna, ingen får ju se en. Dom tror ju att folk inte vet om att dom knarkar, bara för att dom låser in sig. Tyvärr är det det som förstör tripparna, att folk låser in sig, e nojiga. Folk som tar svamp och syra, det är många som gör det inne, sitter inne mellan fyra väggar. [...] Det funkade ju inte, ska man göra det ska man va ute i naturen. [...] Men folk vågar inte gå ut för att dom är rädda för att åka fast, att snuten är där eller folk.

För några informanter har risken att åka fast på grund av bruk eller innehav blivit verklig. Dessa personer är numera ytterst försiktiga med att ta droger i Sverige. När de tar droger används ofta sådana preparat som är svåra att spåra i kroppen. De flesta informanter ser dock inte risken att åka fast av polisen som överhängande, det är sällan något som får dem att avstå från att droga.

Det är nånting man får räkna med också när man håller på, att det kan hända att man blir tagen. Men det är aldrig nånting jag gått runt och varit nervös över, konstigt nog heller. [...] Går jag ut på en fest här i Sverige och tar nånting, då får jag allt kalkylera med den risken att jag kan bli tagen av polisen. Och den risken tar jag. (Anders)

Trots att informanterna upplever flera uppenbara risker med drogandet är det få som beskriver en rädsla för att ta droger. Kalle menar att känslan inför att ta en drog inte skiljer sig nämnvärt från hur det var att dricka hembränt eller öl för första gången. Situationen präglas snarare av en nyfikenhet och en spänning inför vad som skall hända. De uppfattade riskerna med drogbruket handlar ofta om att tappa kontrollen över bruket och situationen. Informanternas bruk grundar sig ofta på en kontrollkänsla, man vill droga på sina egna villkor. Även om de psykedeliska substanserna kan få en att tappa fotfästet en stund, vill de flesta ha en viss grad av kontroll under ruset. Kontrollen minskar också risken att fastna i ett missbruk eller åka fast för polisen.

Att minska sitt drogbruk

Flera av de intervjuade personerna har på ett eller annat sätt minskat sitt drogbruk. De har antingen slutat med en viss drog eller minskat frekvensen i sitt drogande. För att bättre förstå de unga människor som ”drogar ibland” kan det också vara intressant att se på orsakerna till att vissa informanter väljer att minska bruket. I de intervjuades berättelser om deras minskning kan man se fyra genomgående teman. En förklaring är att man kopplar

mycket av sitt drogande till en viss tid, som en handling förknippad med ungdomsåren.

Majoriteten har nog testat några gånger men märkt att det var inte så jävla roligt. Kåkat E några gånger, och sen, nå va fan, det hör till ungdomsåren, nu är det bra med det. [...] Dom flesta brukar komma till insikt, det brukar vara ungefär en sommar som man testar, [...] en period i mitt liv då jag kåka mycket droger, sen var det bra, nu gör jag inte det längre. (Pelle)

Flera informanter har passerat 25 år och de känner att drogandet inte känns lika spännande längre. Även om man fortfarande går på klubbar är man numera inte lika intresserad av att ta droger som exempelvis ecstasy. En annan förklaring är att informanterna blivit varse substansernas negativa effekter. Bruket kan ha inneburit så pass negativa upplevelser, såväl kortsiktiga som långtgående, att man inte tycker att det är värt att fortsätta. ”Hur kul det än är, kan det inte vara så att jag under en vecka mår piss. Det bara kändes som att det blivit för mycket.” (Sam) Man kan också ha påverkats av forskningsresultat som visar den aktuella drogens negativa effekter på kroppen. I vissa fall behöver en minskning inte bero på så negativa upplevelser. En del har helt enkelt känt att drogen inte längre passade, men man har stillat sin nyfikenhet.

Det kortvariga välbefinnandet är inte värt det man känner efteråt. Man jag tycker definitivt det är värt att prova det, för att veta hur det är. Och nu när jag vet det så har jag bestämt att inte fortsätta bruka. (Bosse)

En tredje orsak är att man blivit dömd för narkotikainnehav eller -bruk och inte vill riskera att åka fast igen, med hårdare straff som följd. Tom, som åkte fast för bruk av cannabis och ecstasy, förändrade sin syn på droger efter domen. ”Den har förfinats, då var jag bara dum och naiv, nu ser man realistiskt på det.” Peter måste som följd av att han blev dömd för narkotikainnehav bevisa att han är drogfri för att få behålla sitt körkort. Han är därför sällan påverkad i Sverige. Genom sin nykterhet kan han också bättre tackla situationer när polis ingriper. ”Jag vill kunna ta en diskussion, kunna rädda mina vänner ur en komplikation med sheriffen, dom kan ta mig utan påföljd.” Det är inte bara polisen man kan ”åka dit” för. Att bli påkommen av föräldrar kan också leda till att man minskar sitt drogbruk. En fjärde förklaring är kopplad till relationer. Om flick- eller pojkvänner inte vill att man skall droga eller om de har olika typer av problem kan detta innebära att man varken vill eller kan ta droger. Det behöver inte enbart vara kärleksrelationer som påverkar drogandet, det kan även handla om ens vänner. Om man av olika anledningar byter bekantskapskrets till ett umgänge där det inte är lika naturligt med droger ”underhålls” inte drogandet på samma sätt, vilket kan få till följd att bruket minskar. De fyra uppräknade anledningarna samspelar inte sällan då det gäller att ta ett beslut att minska bruket.

Hur hanterar man riskerna?

Droger är farliga, mycket farliga, precis som alkohol, och även nikotin och kaffe. Man ska ha enorm respekt för det man gör och göra det, precis som allting annat, under rätt förhållanden. (Kalle)

Trots att informanterna är överens om att drogbruket är förenat med vissa risker fortsätter många att, i mindre eller större utsträckning, ta illegala droger. Vilka sätt använder

sig informanterna av för att minimera dessa risker? I boken *Unges rekreative stofbrug og risikovurdering* (2003) beskriver Korsdal Sörensen danska klubbmänniskors olika tillvägagångssätt för att minimera riskerna med deras drogbruk. Det danska klubbfolkets idéer har flera likheter med hur de svenska informanterna agerar. Det finns en hel rad olika strategier för att minska de risker de uppfattar med drogerna. Informanternas bruk är ofta omgärdat av en mängd, mer eller mindre medvetna, säkerhetsåtgärder.

Var, när och hur?

I ett tidigare kapitel beskrevs i vilka omgivningar informanterna tar sina droger. Valet av plats är till viss del kopplad till riskhantering. Många är försiktiga med att ta droger ute på klubbar (ett liknande mönster finns hos brittiska ecstasyanvändare i Hammersley et al. 2002:61 ff). Om man blir tagen av polis riskerar man, förutom rättsliga efterspel, även att få negativa effekter av drogen. Att bli gripen och satt i en cell samtidigt som man är påverkad av exempelvis LSD kan ge en mycket obehaglig upplevelse. Drogerna tas därför hellre före eller efter klubbarna. Då substansen redan intagits minimerar man risken att åka fast för innehav, samtidigt som man kan njuta av effekterna på dansgolvet. Efterfesterna ger en möjlighet att fortsätta ta droger på ett mer ostört ställe än på klubben. På de mer slutna undergroundfesterna anses risken för att åka fast mindre, och följaktligen är det vanligare att drogerna där tas på plats. Det drogande som sker på klubbar och rave är enligt de intervjuade mer kontrollerat än på andra nöjesinrättningar, då den öppna drogattityden gör att man inte behöver dölja sitt bruk lika mycket för omgivningen.

Eftersom det är en drogliberal kultur så [...] är det ingen som ser ner på nån bara för man testat droger. [...] Det kan va en spontan fråga, har du tagit nåt ikväll?, om det är nån som ser väldigt lycklig ut, bara för att få veta om det är nån man ska hålla extra koll på. Ah, men jag har käkat för många ecstasy, ah, men, säg till om du behöver prata eller gå iväg. Då kan man va så vänlig också och ställa upp. Det behöver inte va nån man känner särskilt bra. (Pelle)

Den liberala inställningen till droger gör att risken att någon skulle ”tjalla” för polisen uppfattas som mycket liten. Det anses också finnas en större kunskap om drogernas verkningar bland klubbfolket, vilket gör att fler kan hjälpa till om något skulle hända. Trots att man umgås med likasinnade på festerna och därigenom känner en trygghet, finns det alltid en viss risk att polisen gör razzior. Då drogerna tas hemma eller ute i naturen minskar man denna risk avsevärt. Naturomgivningen är speciellt vanlig för psykedeliska droger, då risken för obehagliga rus minskas samtidigt som möjligheten till speciella naturupplevelser höjs.

Man måste ju planera det. Jag skulle inte vilja ta det på en ravefest, för där kan saker och ting gå snett. Jag vill kunna va hemma hos mig eller nåt, där jag känner mig trygg och vill kunna njuta av det i frihet, utan att behöva oroas för att nånting skulle komma in och störa. (Tom)

En annan tidigare beskriven arena för drogande är utlandet. Informanterna uppfattar de allra flesta länder som mer drogliberala än Sverige och känner sig därför tryggare att ta i dessa miljöer, där ”alla tar”. Detta blir extra tydligt på utländska dansmusikfestivaler,

där drogerna enligt informanterna är mycket vanliga. För några informanter är drogandet utomlands också kopplat till att de tidigare har fått svenska narkotikastraff. Om de skulle åka fast i Sverige ännu en gång skulle de lagliga påföljderna bli betydligt värre. Utlandet blir därför en zon där de kan ta droger utan att utsätta sig för samma risker som i Sverige. Den liberala inställningen till droger utomlands anses också ge mer utrymme för att vara påverkad än i Sverige. Peter nämner hur ecstasyn gör brukaren långsam, vilket mycket lättare skulle märkas på en svensk klubb än på en utländsk, där attityden till droger oftast är annorlunda och där fler är påverkade av droger.

I Korsdal Sörensens bok beskrivs hur de danska klubbdrogerna kontrollerar riskerna genom att bland annat tidsmässigt avgränsa bruket till fester. Genom att koppla drogandet till speciella händelser, i detta fall technofester, och enbart göra det på helger, låter man inte bruket gå ut över sin vardag (Korsdal Sörensen 2003:119). Det finns även exempel på hur de svenska informanterna väljer att avgränsa sitt drogande tidsmässigt. Det finns en medvetenhet bland de intervjuade om att ett för intensivt drogbruk kan orsaka skador. Tom menar att ecstasy är något ”man kan njuta av en gång om året, [...] då är det fortfarande magiskt”. Ett mer långvarigt drogbruk minskar också effekten av drogen. Det kan vara svårt att uppnå samma känsla, trots att man successivt ökar dosen. Drogerna blir för en del brukare mer som en extra krydda, utan att leda till ett mer intensivt bruk.

För narkotika för mig är något som man ska använda vid riktigt speciella tillfällen, för att förgylla nånting, en midsommarafton eller nyårsafton eller när man är utomlands. Om jag skulle kaka ecstasy varje dag skulle det inte vara nån vits med det, för det skulle inte finnas nån magi kvar. (Tom)

Ett annat sätt att minska riskerna är att ta drogerna med ”rätt” umgänge. Om man vid drogtillfället omges av personer som man känner sig trygg med och som har drogerfarenhet, ökar chansen att få ett bra rus. Bosse beskriver hur hans vänner guidade honom under ett LSD-rus, så att han inte skulle drabbas av panik då hallucinationerna framträdde: ”Alla sa det, ta det som en lek, på skoj, bli inte rädd för nånting, för ingenting är på allvar, det släpper sen.” Ibland hjälper det inte ens att man har vänner man litar på omkring sig. Martins obehagliga svamprus kunde inte lindras av de kompisar han tog svampen tillsammans med, eftersom de själva var så påverkade av drogen. När han långt senare skulle prova LSD var han nogna med vilka han omgav sig med:

Var det nån som kollade dig (under svampruset)?

Nä, det var bara vi tre och dom andra var lika borta. Dom satt i soffan, fatta noll. Dom sa ibland ”det här va roligt” och ibland ”låt mig slippa”. Och det var det som var det dominerande av hela upplevelsen efteråt. Och speciellt för mig, den enda som hade fått självmordstankar. Så, då jag skulle testa LSD var jag väldigt osäker om jag ville det. Men det var erfarna människor där, i 40- 50-årsåldern, ute i en stuga hos två människor, gamla hippiekvarlevor. Dom hade testat det mesta.

Av vem får man drogerna och vad innehåller dem?

Den som tar droger utsätter sig automatiskt för risken att innehållet i det preparat man tar inte är det som man har tänkt sig. En för stark dos kan få förödande konsekvenser,

samtidigt som man inte vill bli ”blåst” och få för svaga, dåliga preparat. Den illegala klassificeringen av droger försvårar en objektiv kontroll av drogernas styrka och innehåll. Riskerna spelade dock en liten roll för Martin när han köpte ecstasy:

Det enda man tänkte va att hoppas man mår jävligt bra på dom. Det fanns dåliga (tabletter) också, [...] det var lågt av allting. Då visste man det, då köpte man inte det. Och det var det sämsta i tankevärlden. Man visste att folk kunde dö och sådär, men va fan, det är ungefär som att bry sig om folk som bor i Afrika, drastiskt. Och i nittinio procent av fallen var det nån som hade provat innan, ”åh köp dom där, dom var skitbra!” eller ”köp inte dom där!”. Snacket gick ju så hela tiden. [...] Det finns ju inget syfte med att sälja farliga grejor. Hur dum är man då å sälja piller som folk dör av, liksom. Då kommer man ju inte tillbaka och köper mer, det är fullständigt absurt, så dumt. (skratt) Men visst, det blev fel ibland. Det är ju hemgjorda grejer mycket av det där. Folk som blandar ihop va fan som helst och säljer det. Men det var ingenting man brydde sig om så mycket.

Andra informanter är mer noggranna och lägger ner stor vikt vid att få reda på innehållet i de preparat de brukar. En del läser böcker om drogers verkningar, andra utnyttjar Internet för att få information. På nätet kan man utbyta erfarenheter om olika substansers rus och verkningar. Vissa sajter ger besökaren möjlighet att fylla i information om den aktuella drogen och därigenom få svar på frågor om innehåll och hur man skall ta den.⁷ Peter menar dock att de allra flesta ecstasyanvändarna struntar i att få information om tablettorna på det sättet. Istället frågar man helt enkelt den man handlar av. Köparen blir i dessa situationer utelämnad till säljarens välvilja. Denna risk hanteras genom att man främst köper sina droger av vänner eller vänner vänner. Det är ovanligt att informanterna köper droger ute på klubbar, eftersom man då ökar risken för att åka fast om man blir visiterad. ”Dom som säljer visar sig aldrig, [...] det är knappt nån som kommer fram och frågar när man är ute.” (Peter) Trots att utlandet ofta ses som en mer riskfri zon för drogande är just handeln med narkotika mer riskabel där, eftersom informanterna mer sällan känner försäljarna.

Man är lite på sin vakt om man är till exempel utomlands och man har nån polare som känner nån där, vill man ju alltid veta att är det bra. För jag vet en kille, jag kände honom inte sådär bra, men han hade fått fulkola, nåt riktigt dåligt och dog på morgonkvisten av det. Det vill man ju inte va med om. (skratt) Det känns ju lite onödigt för att ha lite kul. (Ulrik)

Projicering

Korsdal Sörensen beskriver i sin studie hur de rekreationella klubbdrogarna projicerar de faror de utsätter sig för på andra, mer utsatta grupper. I den danska studien är det främst två grupper som blir måltavlor för projektioner, de yngre klubbdrogarna samt de problematiska missbrukarna (Korsdal Sörensen 2003:105 ff). Genom att ställa dessa grupper mot sin egen kan man peka på att den egna gruppen i alla fall inte har samma sorts problem och kan på så sätt legitimera sitt eget bruk. De unga droganvändarna anses vara oerfarna och sakna måttfullhet i drogandet. De socialt utstötta missbrukarna uppfattas befinna sig

⁷ Exempelvis www.erowid.org och www.dancesafe.org.

i en helt annan drogverklighet än klubbdrogarna, som fungerar i samhället. De har jobb som de sköter och ett fungerande socialt liv. Trots att det delvis rör sig om samma sorts droger, uppfattar klubbdrogarna enbart bruket som farligt för de andra grupperna och man distanserar sig från missbruket.

De svenska informanterna använder sig också av liknande projiceringar. De yngre ”rave-kidsen” uppskattas inte, vare sig för deras bristfälliga förståelse för klubbkulturen eller för deras sätt att ta droger. Informanterna ser sig överlag inte heller som några problematiska missbrukare. De är snarare irriterade på den negativa stämpel de får som brukare av preparat som, i deras fall, inte anses göra någon samhällsskada. ”Alla har sina jobb, alla sköter sina jobb, ingen slår sin fru.” (Kalle) Man jämför även sitt drogbruk med hur vanliga ”medelvenssons” tar droger. ”Mainstreamdrogaren” anses ofta ha mindre kunskap och mindre kontroll över sitt drogande än klubbfolket. Det finns även exempel på hur informanterna projicerar sitt bruk mot missbrukare. Martin förklarar att ”knarkaren” alltid är ”snäppet värre än man själv är, det är den enkla sanningen, och alla kan använda det ända ner till botten, och den som är på botten kan inte uttrycka sig i ord”. Riskerna med bruket projiceras även på andra ämnen som är legala i samhället. De illegala drogerna anses av vissa informanter inte vara farligare eller mer beroendeframkallande än vare sig tobak, kaffe eller choklad.

L: Det är sant, jag kan dra en dubbel espresso, bara (inhaleringsljud), blir så här, för att jag dricker inte kaffe. Folk sitter bara och dricker kaffe hur mycket som helst, dom kan inte leva utan kaffe.

K: Det är nervgift liksom, nervgift! Det dödar dig förmodligen mer än en lina tjack, liksom.

L: Det är ungefär samma sak, för mig, liksom.

K: Vi brukar droger hela tiden, det är bara att nånstans moraliskt så rättfärdigar vi det genom att det är lagligt och olagligt, bara för att nån annan har sagt det. (Lasse och Kalle)

”Det händer inte mig” – varför fastnar man inte?

Informanterna säger sig, med ett undantag, ha klarat sig ifrån att hamna i ett beroende av de droger de brukat. De flesta känner dock en eller flera som fastnat i drogerna och blivit missbrukare. Vad har de för förklaring till att de själva men inte vissa andra klarar att ta drogerna enbart rekreationellt?

Jag tänkte att [...] jag provar en gång, och sen blir det oftare och oftare, och till slut måste jag ha det varje dag, jag har haft den tanken flera gånger. Men så har det inte blivit, för jag har helt enkelt bestämt mig för att jag inte vill missbruka eller hålla på för ofta. Och sen om man röker ofta eller inte är lite en personlig definition. Lagom för mig det är väl kanske en gång i månaden, [...] så mycket röker jag ungefär. [...] Och det anser jag är lagom för mig. (Bosse)

Informanternas drogande är ofta en kontrollerad handling. Bosse har helt enkelt bestämt sig för att han inte skall börja missbruka, och då gör han inte det heller. Kontrollbehovet är även Ulriks förklaring till varför han inte har fastnat i sitt kokainbruk: ”Jag vill hela tiden ha kontroll över mig själv. Fast ibland har jag stannat upp och tänkt, shit, nu kanske vi ska bromsa lite. Det är väl det som har räddat mig, [...] jag är väl kontrollfreak.” Det är inte bara förmågan att kontrollera sig eller inte som avgör om man fastnar i ett missbruk, enligt informanterna. Flera av de intervjuade tror att ett missbruk ofta kan spåras i personens bakgrund. Om man har problem, som exempelvis en svår uppväxt, fungerar drogen som en tröst eller en bedövning av det som tynger en. De allra flesta informanterna menar att de själva inte tar droger av den anledningen. ”Jag har inget att fly från. Jag har egentligen ingen anledning att ta det igen nu när jag vet hur det känns, hade jag mått dåligt hade det varit större risk.” (Bosse) Peters förklaring till att varför inte han, men vissa av hans vänner, fastnat i ett missbruk bygger på att deras bakgrund skiljer sig åt. Vännernas missbruk anses bero på en destruktiv självbild.

Jag tror inte att nån sund människa som haft en bra uppväxt kommer att förstöra sitt liv med droger. Jag vet att jag inte kommer att göra det. Även om jag skulle testa heroin, även om jag skulle tycka om det, så skulle jag aldrig låta det förstöra mitt liv, för jag har ingen vilja att förstöra mitt liv.
(Peter)

Det råder en samstämmighet bland informanterna om att det mer handlar om individen och dess bakgrund än om drogen i sig, när det avgörs om man fastnar i ett missbruk eller ej. ”Det finns ingen substans i världen som gör dig till missbrukare.” (Kalle) Inte ens ett bruk av det skrämmande heroinet anses automatiskt innebära att man är fast och tappar sin sociala plattform.

Det finns folk jag vet som har injicerat horse och levt ett helt normalt liv. Folk har bara, va!? Förstår du? Dom sköter sig, dom är inga pundare, liksom. En snubbe som är brevbärare, han hade gått på heroin i tio år utan att nån visste om det. (Lasse)

Om man är nöjd med sitt liv, finns det alltså ingen anledning att förändra det i så stor utsträckning som ett missbruk skulle innebära, enligt informanterna. Kalle menar att allt drogbruk grundas på att det är ”någon del i din verklighet som du vill förändra. Jag vill lugna ner mig från min stressiga verklighet, (men) jag har inga ambitioner att förgöra mitt liv, för jag älskar mitt liv!” En annan avgörande faktor är enligt Anders hur ens sociala liv ser ut: ”Har man en någorlunda trygg tillvaro att luta sig tillbaks mot, att man känner att man har andra intressen som är på nåt sätt minst lika starka eller starkare än drogerna, då har man det som väger upp.” De allra flesta informanterna verkar vara tämligen trygga i sitt drogbruk. De anser sig ha såpass stor kontroll att de inte kommer att fastna i ett beroende. Det finns dock undantag bland de intervjuade. Martin hamnade i ett missbruk, som ledde till att han fick behandling. Idag är han drogfri, men när han var mitt uppe i bruket hade han svårt att upptäcka några större risker med det:

...allt ordnar sig. I slutändan löser det sig. Jag kommer att sitta där som farfar med två barnbarn i knät och berätta vad jag varit med om, så var min tanke väldigt länge. Plus att det jag såg av människorna var ju inga nerde-

kade, det var ju liksom inga konsekvenser. Va fan, dom hade, ok, alla hade väl inte toppjobb, men alla hanka sig fram och såg unga och fräscha och normala ut. Man hade roligt i livet och upplevde saker som andra missade och mätte bra. Den fysiska känslan och psykiska känslan var bara bra. Vi har inte lidit nånting.

Det framtida drogbruket

I de fall informanterna minskat sitt drogbruk har åldern varit en av de avgörande faktorerna. Drogandet uppfattas delvis som en åldersrelaterad syssla. Hur ser då informanterna på sitt drogande i framtiden?

Informanterna är överlag fortsatt positiva till att ta droger även i framtiden. De flesta har hittat ”sin” drog och ser ingen större anledning till att sluta bruket eller börja med någon annan drog. Däremot tror flertalet att bruket kommer att bli mer sporadiskt. Tom tror att han fortfarande främst kommer att ta droger när han är utomlands, för att unna sig det ”extra goda”. De intervjuade uppvisar en tämligen avslappnad attityd i frågan om deras framtida drogbruk.

Jag planerar aldrig mer än en dag framåt, för det blir ändå aldrig som man planerat. Men jag tror att jag kommer att fortsätta bruka det som jag gör nu ungefär, jag ser ingen anledning till att lägga av. Mitt bruk har inte påverkat mig negativt det minsta. Jag har kvar samma vänner som förr, det går lika bra i skolan. Jag ser ingen anledning att sluta, men heller ingen anledning att fortsätta med tyngre droger. Jag har kommit fram till vad som är bra för mig själv, vad som passar mig. (Bosse)

För Ceasar är bruket i sig inget självändamål. ”Om jag kan få lika positiva upplevelser på annat sätt är det lika okej.” Pelle tycker att drogandet främst tillhör ”ungdomens glansdagar” och tror knappast att han kommer att ta droger i framtiden. En händelse som kan förändra några informanters attityd till droger är om man skulle bli förälder.

Det är ju inte så att jag har några planer på att knarka tills jag är sextio, det har jag inte. Skulle jag få en unge, [...] jag skulle ju sluta festa så mycket som jag gör också, dels som sympati för tjejen då, om man är lycklig nog att leva tills med henne då, dels risken att ha ett barn inblandat. Det är bara att skita i allt, (skratt) allt sånt i alla fall. (Ulrik)

Trots att man inte uppfattar sitt drogande som särskilt farligt vill man alltså inte ta droger om man får barn. Det ansvar man får som förälder anses inte fungera med dagens, till stora delar kontrollerade, droganvändande.

6. Alkohol, droger och legaliseringsfrågan

Alkohol vs. droger

K: Det är många som knarkar, okej, so fucking what? Samhället tycks sköta sig ändå liksom!

L: Som Amsterdam, jag var där nu, det har inte stannat bara för att dom säljer gräs där.

K: Men det går väldigt sakta! (skratt) (Kalle och Lasse)

Enligt svensk lag begår informanterna ett brott i samma stund de röker en joint marijuana eller stoppar i sig en ecstasytablett. De flesta informanter framstår utöver sitt drogbruk som skötsamma medborgare. Vad anser de om det svenska samhällets attityd till illegala droger och hur ser de på dessa preparat i förhållande till alkohol? Skall man legalisera droger eller inte?

Det finns överlag ett stort intresse för drogfrågor bland informanterna. De intervjuade är intresserade av såväl vetenskapliga rön som den svenska narkotikapolitiken. När det gäller förhållandet mellan droger och alkohol poängterar flera av de intervjuade det omöjliga i att göra en uppdelning mellan en form av drog, alkohol, och alla andra droger. Detta uppfattas som ett av de grundläggande fel de styrande gjort, då detta utsluter en mer sansad debatt. Den nuvarande debatten, byggd på att epitetet ”droger” inkluderar allt från cannabis till heroin, eliminerar mer subtila resonemang. När informanterna diskuterar en eventuell legalisering av droger är det i stort sett utslutande cannabis man vill få legaliserat.

Det är också främst cannabis man ställer mot alkohol i en jämförelse mellan ”droger” och alkohol. Flera informanter föredrar cannabis framför alkohol. “Alkoholens rus är så jävla svårt att få bra. Antingen dricker man för mycket eller för lite, men med hasch eller marijuana får man ofta bra rus direkt.” (Pelle) Cannabisruset ses som mer filosofiskt och inte alls så aggressivt som alkoholens verkningar. Den bråkiga stämningen på krogar förklaras till stor del av det stora alkoholintaget där, medan drogerna är en bidragande orsak till den mer vänliga stämningen på klubbar. Alkoholen anses också ta bort den kontroll många informanter eftersträvar i drogbruket.

Jag tycker verkligen att alkohol är en läskig drog. Det finns inget medel som jag känner till som gör att man blir så frånvarande. Den ger bort kontrollen, inte till nån annan, utan till en djurisk del av sig själv, vilket inte gör det så behagligt. (Kalle)

Att alkoholens rus leder till mindre självkontroll borde enligt informanterna tas med i diskussionen om cannabis och alkohol. Martin, som har erfarenhet av många olika droger, menar att det är när man har druckit alkohol som ”man gör dummast grejor i hela världen”. Alkoholens anses av vissa också ge betydligt värre långsiktiga biverkningar. Bosse menar att medan ett dagligt alkoholbruk ger stora, permanenta skador på bland annat levern, återkommer det minne man förlorat genom cannabisrökning, bara man slutar bruket. Flera informanter anser även att alkoholen är mer beroendeframkallande än cannabis. Det påpekas vid flera tillfällen att haschrökning inte direkt kan kopplas till några dödsfall, medan desto fler svenskar har dött av alkoholrelaterade skador. Trots att många informanter röker eller har rökt under längre perioder är det få som uppfattar att de blivit beroende av cannabis. Synen på cannabisrökning bland informanterna är tämligen avdramatiserad. Man ser sällan rökandet som en provocerande handling. Det handlar mer om att få ett alternativ till alkoholen, ett för många bättre fungerande alternativ:

Det sämsta argumentet mot legalisering av cannabis jag hört är, amen, du har ju alkohol, det räcker ju! Det gör det inte! Jag tycker inte ens om alkohol, tycker inte om ruset av alkohol. Om jag vill berusa mig med nånting annat då? Ska inte jag få kunna göra det? (Tom)

När jag dricker alkohol känner jag mig sinnesbedövad, trött, seg, vill bara sova. Folk säger att dom blir mer glada, sociala och roliga när dom dricker, men jag känner bara den där segheten. Men med cannabis, då, sinnena förstärks, musiken förstärks, färgerna blir klarare, man skrattar mer, jag tycker det är ett skönare rus helt enkelt, behagligare. (Bosse)

Det finns enligt vissa informanter även en statsekonomisk orsak till den svenska statens syn på och bestämmelser rörande cannabis och alkohol. Genom att enbart tillåta alkohol som rusmedel minskar staten konkurrensen mot sitt alkoholmonopol. Systembolaget drar in stora summor till statskassan. Om cannabis skulle släppas fritt skulle delar av inkomsterna försvinna, eftersom många förmodligen skulle börja använda den drogen istället. Kalle anser att dessa förutsättningar gör en öppen diskussion omöjlig, då staten högst beräknande bortser från alkoholens skadeverkningar och presenterar osanningar om marijuanans farlighet. Bosse menar att samhällets alkoholproblem skulle minska om cannabis skulle bli accepterat som ett alternativ till alkohol: ”Ett motargument mot cannabis är oftast; varför införa en annan drog när vi redan har problem med den ena? Men problemet ökar inte linjärt med antalet tillgängliga droger, utan vi har snus i Sverige och det har minskat skadorna på tobak just för att man har ett alternativ.”

Legaliseringsfrågan

Det har ju vart så bra för mig, varför ska inte andra få ta del av det utan åka in i fängelse? (Sam)

Trots att informanterna genom sitt drogbruk räknas som brottslingar och trots att de är missnöjda med de styrandes sätt att handskas med drogfrågor, är det långt ifrån alla som är övertygat positiva till en legalisering av cannabis. Många av informanterna vänder och vrider på argumenten och har svårt att ge ett konkret svar på om fördelarna eller nackdelarna med en legalisering väger tyngst. När informanterna diskuterar en legalisering handlar det i de allra flesta fall om en legalisering av *bruket*, alltså inte ett totalt fritt spelrum för narkotikahandeln.

Det finns flera omständigheter som enligt informanterna talar för en liberalisering av narkotikalagarna. Först och främst handlar det om frågan om det är rätt att staten skall kunna gå in och bestämma över och straffa en vuxen person som väljer att ta ett preparat som inte skadar någon, utöver möjligtvis honom eller henne själv. ”Det finns naturgrejor som till exempel a2o, som jag tror nu är olagligt, för farbror staten vill ha allting olagligt som kan göra dig välmående som inte är kontrollerat.” (John) Det överförmynderi staten uppfattas utöva ligger långt från informanternas idéer om frihet och individuell kontroll.

Jag tycker att en vuxen människa själv ska få avgöra vad han eller hon vill stoppa i sig. Det ska inte va nån storebror som kommer och säger det här är dåligt, det här får du inte göra, men drick gärna alkohol. Jag vill inte att mina vänner ska hålla på med heroin, men om dom verkligen vill det tycker jag att det är deras mänskliga rättighet att göra det. Även om jag personligen aldrig skulle vilja att dom skulle göra det. (Tom)

Staten anses också begå ett stort misstag då man i debatten inte skiljer på ”bruk” och ”missbruk” av droger. Den rådande totalkonsumtionsmodellen, att ett ökat antal brukare automatiskt skulle ge ett ökat antal missbrukare, förkastas av Peter. Han, liksom flera av de intervjuade, menar att det av staten uppsatta målet att nå ett narkotikafritt samhälle är en utopi. Att då kriminalisera ett bruk ger, utöver en stor kränkning av integritet och mänskliga rättigheter, bara ännu mer problem i samhället. Fängelsestraff anses inte avskräcka dem som verkligen vill droga. ”Jag menar, vad bryr sig en heroinist på plattan om han får böter av polisen, det skiter han ju fullständigt i.” (Anders) ”Det finns länder i Asien där dom har dödsstraff för knark, men folk håller ändå på med det.” (Bosse) Ceasar menar att lagen i sig gjort mer skada för samhället än vad cannabis som substans är kapabel att göra. Den ”knarkarstämpel” man får som brukare leder till att man blir en outsider och hamnar längre ut i samhällsmarginalen än vad som är önskvärt. Genom att drogerna är olagliga ökar också risken att man kommer i kontakt med ”verkligt” kriminella personer, om man vill få tag på droger och inte känner någon som kan sälja. Kontakten med kriminella element kan också innebära att man lättare kommer i kontakt med tyngre droger, som kan ge värre skador. Den olagliga klassificeringen skrämmer enligt Ceasar även bort missbrukare att söka hjälp.

Frågan är för mig så intressant; varför vill staten så gärna kontrollera det här? När dom inte kan göra nånting åt det? När dom dessutom går helt fel väg? Istället för att lägga enorma summor på att bekämpa det, varför inte behandla dom tunga narkomaner som vi har, som har allvarliga jävla problem? Det är inte bruket som är problemet, det kommer dom aldrig få bukt med, och det tror jag inte dom bryr sig om heller, för det kostar inte, det genererar bara, liksom. Skilj på bruk och missbruk! (Kalle)

Att straffa de individer som informanterna benämner ”problematiske brukare” kommer, enligt de intervjuade, varken att lösa det allmänna narkotikaproblemet i landet eller individernas egna problem. Problemdrogandet ses, som tidigare nämnts, som ett resultat av händelser i individens förflutna som lett till en självdestruktiv självbild. Peter menar att det är viktigt att klargöra att det inte är fel på dem som tar drogerna, utan att de fortfarande tillhör samhället. Att bestraffa dessa människor leder bara till fel signaler. Taktiken att gå på brukarna, alltså de som oftast befinner sig längst ut i narkotikahandelskedjan, anses överhuvudtaget vara felaktig. Informanterna menar också att det finns brister i lagstiftningen när det gäller straffen för olika droger. John anser att smuggling av droger som framkallar aggressivitet hos brukaren, såsom rohypnol, och som är nedbrytande, som heroin, borde ge betydligt hårdare påföljder än smuggling av ”vänliga” droger som ecstasy.

Den brottsliga etiketten av bruket gör att flera informanter, som inte uppfattar att de i bruket gör något som skadar någon annan, känner sig stämplade av resten av samhället. ”Våra beslutsfattare är så långt från verkligheten, man är helt rättslös, man är bara en pundare i snutens ögon.” (Kalle) Informanterna är ambivalenta i sin relation till det etablerade samhället. Det avståndstagande de gör genom sina kulturella koder i klubbkulturen innebär inte att de vill bli stigmatiserade. Avståndstagandet skall ske på *deras egna villkor*; inte samhällets. Att själva stå vid sidan av samhället genom sin livsstil skall alltså inte sammanväxlas med att man ständigt vill bli sedd som en outsider. Man vill själv skapa det avståndet till mainstreamsamhället.

Direkt när man får höra att jag är drogliberal [...] ser (dom) mig som en lägre stående människa, för att jag är liten och svag för att jag använder narkotika, och det tycker jag är fel. [...] Bara för att man röker cannabis nån gång ibland eller tar en E nån helg så innebär inte det att man är en svag människa, det innebär att man tycker om att ha kul. Det är samma sak som när hela svenska folket går ut och super varje helg, eller tycker om att ta ett glas vin till maten. (Tom)

Att legalisera eller inte legalisera...

Informanterna är uppenbart kritiska mot hur narkotikafrågan sköts i Sverige. Det är dock långt ifrån alla som är övertygade om att man skall släppa bruket av cannabis fritt. Många erkänner villigt att frågan nästan är omöjlig att svara på. Det som talar emot en legalisering är främst att vissa informanter delar de styrandes uppfattning om att ett förbud faktiskt minskar droganvändningen och i längden även förutsättningarna för problematiskt drogbruk. Anders, som anser att det är en ”bisarr lagstiftning” att han går runt och är olaglig bara för att han har en viss substans i kroppen, är trots det kluven i frågan:

Bara för jag klarar det att ta då och då, kan inte jag rättfärdiga att vi ska ha en legaliseringsprocess. För [...] om man ska tänka ur solidaritetsperspektiv, då vet man ju aldrig vilka som trillar dit och då kan man ju lika gärna förbjuda alltihopa, med solidaritet till dom. Det är bättre att vi har det som vi har det nu då, att allt är förbjudet, för det är ett ställningstagande från samhället. Jag tycker det är skitjobbigt, det är en inre konflikt nästan, vad jag tycker.

Det är alltså med tanke på dem som fastnar i ett missbruk som flera informanter tycker att dagens lagar är att föredra, trots att det gör dem själva till kriminella. Martin, som haft

ett problematiskt bruk, är också ambivalent i frågan. Han menar att mycket av drogbruket bygger på en avsaknad av mänskliga värden, som man ersätter med droger. Att straffas för det är inte riktigt logiskt. ”Men det är inte heller logiskt att legalisera det så att fler ska kunna, genom drogmisbruk, förlora ännu mer än sina tragiska upplevelser eller komma ännu mer på sned med livet än vad man var innan man började med droger.” När Martin skall välja mellan friheten de rekreationella drogbrukarna skulle få vid en legalisering och det lidande missbrukarna utsätter sig själva och sina anhöriga för, blir svaret enkelt: ”Väger du så, ursäkta alla ni som klarar av det, ni får göra nånting annat.”

Hur skall man göra?

Det finns för närvarande få tecken på att den svenska narkotikalagstiftningen kommer att förändras i någon större utsträckning. Informanterna uppfattar att samhällets kategoriska inställning till drogbruk som något brottsligt i stort sett omöjliggör en fruktbar debatt rörande problematiken.

Det som tyvärr har blivit, så fort man inte tycker som majoriteten är man en drogliberal. Och jag håller inte med den inställningen. Och det är därför det blir så otroligt svårt att diskutera både med politiker och vem som helst om drogpolitik. Folk blir som strutsar, sticker huvet i sanden och låtsas som om det inte finns. Och försöker man göra dom uppmärksamma på att det finns så blir man en drogliberal. (Kalle)

Vad kan man då göra för att få ett drogklimat som passar informanterna? Informanterna poängterar vikten av att prata ärligt om de positiva effekter droger faktiskt kan ha. Därigenom finns det en möjlighet att bygga upp ett förtroende och hitta diskussionsforum för de mer negativa aspekterna med bruket. Skolundervisningen om droger anses inte oväntat vara under all kritik. ”Ett stort skämt”, ”inte relevant” är några betyg informanterna ger droginformationen i skolan. Att utelämnas drogernas positiva delar anses resultera i att unga människor som provar bortser från de risker drogerna för med sig, eftersom de märker att informationen de fått från samhället inte stämmer med verkligheten.

(Om man är) 17 år och åker till Amsterdam, klart som fan man röker en spliff! Oj! Hände ingenting! Skratta hela natten, vakna utan bakfylla. Hela den illusionen samhället bygger upp faller ner. Och vad har det haft för effekt då? (Kalle)

Martin menar att man måste ”slå hål på myterna” och visa hur ”jävla bra, underbart och skönt det är, men i och med alla de underbara upplevelserna, känslorna och tankarna ökar man risken varje gång för nåt som är så mycket mer farligt och destruktivt”. Han minns hur han själv reagerade på skillnaderna mellan skolans beskrivningar och det han själv kände: ”Vi sket ju fullständigt i allting och riskerna gav vi fingret, alltså.”

Jag visste inget. Det fanns tre droger i samhället; alkohol, tobak och knark. Knark var allt, samma sak, nåt konstigt som dom på gatan håller på med. Bara dåligt. Jag hade samhällets syn, alla såna personer är skit, såna utan liv som måste berusa sig för att må bra. De klarar inte av att leva i verkligheten, sådär. Men när jag själv prova insåg jag att det är så långt ifrån sanningen man kan komma. Jag ser inte cannabis som nåt farligt som man

ska akta sig för, utan som ett alternativ till alkohol, nåt som borde va socialt accepterat. (Bosse)

I dagens globaliserade värld har myndigheternas informationskanaler en hård konkurrens från Internet, resor och tidningar. Genom dessa kanaler blir unga människor översköjda av mer eller mindre sanningsenlig information, och bildar sig sin egen uppfattning om droger. ”Ungdomar i dag vet, det går inte att luras så lätt. Dom ser att det inte stämmer, det dom får lära sig, [...] folk trillar inte dit på en gång automatiskt och det vet dom.” (Bosse) I diskussionerna om hur staten bör agera i narkotikafrågor återkommer informanterna ständigt till situationen i Nederländerna och jämför denna med hur det är i Sverige. Den forskning som visar att antalet tunga missbrukare är större i Sverige, trots att antalet som brukar lätta droger i Nederländerna vida överstiger de i Sverige, nämns av flera informanter (se exempelvis www.emcdda.org). Nederländerna blir i informanternas ögon ett bevis för att den svenska statens ståndpunkt att ett ökat bruk automatiskt ger fler missbrukare inte stämmer. Landet får även stå som modell för hur vissa informanter menar att man skulle kunna lösa drogproblemet:

Jag tycker man ska ha det som i Holland, där det är avkriminaliserat. Där har staten fattat att, okej folk knarkar, men på nåt sätt går det här landet runt ändå. I Sverige har man den mentaliteten att röker man en spliff ibland är man ett avskum som till slut kommer att gå ner sig i heroin. Det är det jag tycker man måste ändra på. Bara för man knarkar är man inte en sämre människa. (Kalle)

Många informanter pratar också varmt om den ”harm reduction” som bedrivs i andra europeiska länder. Nederländerna ses återigen som ett föregångsland, men även Storbritanniens styrande anses ha förstått drogproblematiken på ett bättre sätt än sina svenska motsvarigheter. I båda dessa länder är klubbkulturen stark. De brittiska myndigheterna, som under acid house-eran till stora delar motverkade kulturen, arbetar enligt informanterna numera mot klubbarna på ett mer måttfullt sätt. Man accepterar ett visst bruk och har utbildad personal på plats på klubbarna för att minska riskerna. I Nederländerna finns det möjlighet att lämna in sina ecstasytabletter för att få dem testade, något som Anders gärna skulle se i Sverige. Anders reagerar också på de svenska förhoppningarna att förändra den allmänna europeiska synen på droger och skapa en gemensam, mer restriktiv drogpolicy. Flera länder har en annan relation till cannabisrökning än vad vi har i Sverige. Att gå in och ovanifrån försöka ändra något så kulturellt nedärvt är enligt Anders ”ungefär som att komma hit och säga att inte vi får dricka nubble till surströmmingen eller kräftsivan”.

Informanterna är mycket tveksamma till att det går att åstadkomma ett helt narkotikafritt samhälle. Istället för att försöka nå detta utopiska mål anser många informanter att det är bättre att acceptera att det alltid kommer att finnas ett visst bruk och missbruk och istället jobba utifrån dessa premisser. Anders anklagar myndigheterna från att borste från fakta och utredningar om misslyckandet av kriminaliseringen av användarna. ”Makten har redan bestämt sig, det spelar ingen roll vad man kommer fram till.” Flera informanter önskar en omläggning i attityd och prioriteringar från samhällets sida. Genom att släppa på förbuden rörande drogbruket kunde samhället istället fokusera sina resurser på de problematiska brukarna och satsa mer på vård än på polis. I samma stund menar informanterna att det skapas ett öppnare, inte så integritetskränkande samhälle.

7. Sammanfattande diskussion

I denna rapport har vi beskrivit hur ett antal individer tillhörande klubbkulturen ser på sitt eget drogande, på den kultur de tillhör och på relationen mellan de båda. Under arbetets gång har det blivit alltmer tydligt att såväl klubbkulturen som informanternas drogande utmärks av komplexitet. Det finns flera motsägelsefulla drag i kulturen, liksom i informanternas syn på droger.

Ett viktigt begrepp för att förstå drogandet i klubbkulturen är identitet. I dagens samhälle är människors identiteter mindre givna, vilket innebär att det finns större utrymme att skapa egna identiteter. Denna process pågår ständigt i våra liv, men kan sägas vara särskilt utmärkande för ungdomsåren. När man blir äldre har stilarna en tendens att bli mer fasta och det finns ofta inte samma utrymme att prova olika sätt att leva. En identitet är alltså inte något fast och givet, utan sker genom ett ständigt aktivt skapande. Vi har valt att se på klubbkulturen som ett exempel på det som Maffesoli kallar för globala neostammar (Maffesoli 1996:72 ff, se även Bennett 2000:81). Dessa stammar utmärks av en lös organisation där medlemmarna kan gå in och ut ur stammen, beroende på situation. Stammarna grundar sig inte så mycket på socioekonomisk bakgrund eller klasstillhörighet, utan snarare på etiska ideal, attityder, intressen och smak. I dagens globaliserade värld konstrueras dessa livsstilar med hjälp av till exempel Internet, resor och tidningar. Stammedlemmarna kan på så sätt känna en samhörighet med varandra, trots att det geografiskt kan skilja hundratals mil mellan dem.

Techno is perhaps the first musical movement to truly capture this feeling which the Internet has done so much to achieve – the veritable “global community”. (Brookman 2001:28)

I klubbkulturen är det främst i festsituationen samhörigheten manifesteras. Informanterna beskriver hur de lyssnar på en mängd olika musikstilar hemma, men att de på fester föredrar musik med ursprung i techno eller house. Festernas viktiga del i identitetsskapandet bekräftas av informanternas uttalanden om att den enda gemensamma nämnaren för de individer som ingår i klubbkulturen är kärleken till musiken och dansen. Det finns dock andra utmärkande drag i kulturen, som varje individ väljer att mer eller mindre ta till sig och identifiera sig med. Detta ställningstagande bestäms inte sällan av vilken genre av kulturen man anser sig tillhöra.

Drogernas betydelse

Klubbkulturen har sedan dess framväxt i mitten av 1980-talet förknippats med droger. De klubbare som figurerar i denna rapport har alla, med ett undantag, erfarenhet av droger. I informanternas berättelser om sitt drogbruk framkommer det att drogerna fyller en rad olika funktioner:

1. Som en del i kulturens distansering från det etablerade samhället

I identitetsskapandet kan symboler användas för att stärka sin egen grupp och skapa skillnader mot andra grupper i samhället. För klubbkulturen, som utmärks av heterogenitet och har en lös sammansättning, blir det viktigt att förklara vad man *inte* vill vara. Avståndstagandet får därför en viktig roll i identitetsskapandet. Det klubbfolket distanserar sig ifrån är framförallt det etablerade "svenssonsamhället". Detta inkluderar såväl myndigheter, polis och media som andra ungdomsgrupper. Kulturen tar avstånd från det etablerade samhället på flera olika sätt och med hjälp av olika symboler. På klubbarna distanserar sig deltagarna från det man anser vara "mainstream" med hjälp av musiken, attityden, könsrollerna, anledningen till att man är på fest, hur man dansar samt vilka droger man använder och på vilket sätt man tar dem. Genom att ha "rätt" kunskap inom dessa områden erhåller man vad Thornton benämner ett subkulturellt kapital (Thornton 1996:11). Detta kapital rangordnar individer inom den egna kulturen, samtidigt som det markerar gränser utåt mot övriga samhället. Användandet av illegala droger och effekterna av dessa blir här symboler som ställs mot det "raggiga", aggressiva alkoholdrickandet på "vanliga" discon och pubar. Då illegala droger numera har blivit mer vanligt förekommande på mainstreamställen, gör klubbfolket en distinktion i *hur* drogerna används. Många informanter anser att den öppna attityden i kulturen har gjort att drogkunskapen är betydligt högre på klubbar och rave och att bruket därför ofta sker under mer kontrollerade former där än på andra ställen.

Förekomsten av droger på techno- och housefester har resulterat i att klubbkulturen har en lång erfarenhet av polisiära insatser och negativa skrivelser i massmedierna. Informanterna känner sig förföljda av polisens Ravekommission, som, namnbytet till trots, fortfarande står som en symbol för det etablerade samhällets motarbetande av klubbkulturen. Vissa informanter tar de illegala drogerna delvis som en protesthandling. De reagerar mot att överheten bestämmer vad man får eller inte får inta, trots att drogbruket inte anses skada någon annan individ. Den olagliga handlingen kan bidra till att stärka gruppens gemenskap. Drogbruket kan också ses som en reaktion mot vuxenvärldens syn på droger, där alkoholen oftast är det allenarådande rusmedlet. "För dem som håller på blir drogandet en gemenskap. Man är lite diffust emot något, som polisen och de vuxnas värderingar, gruppen blir sammansvetsad." (DN 020830)

2. Som en del i skapandet av en frizon

Man kan se techno- och housefesterna som frizoner där deltagarna för stunden lämnar den grå vardagen och det samhälleliga trycket på att "lyckas" inom alla områden. Bey benämner dessa Temporary Autonomous Zones, TAZ (Brookman 2001:20, Saunders et al. 2000:178). De tillfälliga autonoma zonerna ger individerna möjligheter att försvinna in i en annan verklighet, utan att tänka på jobb, räkningar eller relationer. Omgivningen på klubbarna hjälper dansarna att glömma bort tid och rum genom hög musik, rök, de-

korationer och avancerade ljusspel i en i övrigt dunkel lokal. Informanterna berättar om hur de uppfattar att tiden kan stå stilla när de dansar. Flera har nått ett annat medvetande genom att hamna i ett transliknande tillstånd under dansen. Drogerna kan för vissa dansare underlätta denna känsla eller förstärka den och få dansaren att bli ”ett med musiken”. Resan till en annan verklighet kan vara både kroppslig och själslig. Det är vanligt att informanterna åker utomlands för att besöka klubbar eller gå på dansinriktade festivaler. Vid dessa tillfällen förlängs frizonen tidsmässigt. Informanterna uppfattar att det är mer accepterat och riskfritt att ta droger utomlands, vilket får till följd att drogandet ofta blir mer intensivt. Dessutom anses klubbarna utomlands vara bättre än i Sverige. Möjligheten att få en större dansupplevelse, med eller utan droger, ökar därför.

I dessa zoner har unga människor möjlighet att skapa sig en egen identitet, långt borta från vuxenvärldens normer. Det finns likheter mellan klubbfolkets identitetsarbete och de passageriter Turner fann i äldre samhällen (Turner 1974). Passageriten, en inlussning av ungdomar in i vuxenvärlden, delade Turner in i tre faser. Den första fasen består av utträde ur den gamla ordningen, den mellersta, en liminal fas, utmärks av att den vanliga ordningen är satt ur spel i ett ingenmansland. I den tredje fasen återinträder ungdomarna i samhällsgemenskapen, men med en ny kunskap, erfarenhet och därigenom en ny position. För dagens ungdomar kan långresor eller klubbbesök ses som en form av liminala faser, där man kopplas bort från det vanliga, ordnade livet som vuxenvärlden skapat och istället skapar sina egna normer genom att pröva gränser. Den liminala fasen ger nya erfarenheter, som man tar med sig i återinträdet i det vanliga samhället efter helgen eller semestern (se även Bossius & Sjö 2004).

Om man tar ecstasy och går på rave, så får man kanske en upplevelse av kärlek till alla andra, och att det spelar ingen roll vad jag gjorde igår eller imorgon. Utan det är nu, här. [...] Den bra upplevelsen just nu, det känns som att det är kärnan... den goda upplevelsen. Och det gör att man ser på resten av livet på ett annat sätt. (Ceasar)

3. För att få nya, djupare insikter och upplevelser

Droger kan även fungera som hjälpmedel för att kunna gå djupare in i sitt eget intellekt. Genom att drogerna anses förbättra tankeförmågan kan man få en ökad insikt i existentiella frågor och ta bort ”skyglapparna från den vardagliga verkligheten” (Ceasar). Vissa grupper i kulturen gör även en koppling mellan drogerna och naturdyrkan eller religiösa upplevelser, ofta med new age-baserade eller österländska inslag. De djupare insikterna kan fås i samband med dans, men drogande i detta syfte kan också ske i helt andra sammanhang än på klubbar. För dessa ändamål används ofta psykedeliska droger som LSD och svamp.

4. För att stärka sociala relationer

Substances such as LSD, marijuana and Ecstasy are drugs which, used in the correct context and with the right people, serve merely to show us that peace, love and unity are the only ways in which we should be living our lives - and they help us to celebrate the greatness which is creation. (Saunders et al. 2000:184)

Mottot PLUR (Peace, Love, Unity, Respect) har funnits med som ett ideal i klubbkulturen sedan starten. Den vänliga, kärleksfulla stämningen anses av vissa vara mycket viktig

och utmärkande för klubbkulturen, medan andra inte lägger någon större vikt vid det. Gemenskapen mellan drogbrukare kan, som tidigare beskrivits, stärkas just på grund av att man gör något olagligt, men den positiva upplevelse drogandet kan ge bidrar också till detta. Martin beskriver hur han aldrig, varken förr eller senare, haft ett så stort socialt umgänge som när han tog droger och var inne i klubbkulturen. Effekter av vissa droger, inte minst ecstasy, bidrar till att informanterna får känna en lycka, kärlek och gemenskap, som kan vara svår att uppbringa opåverkad. Samhället i början av 2000-talet utmärks av en ökad individualisering, men i denna process blir också gruppen viktig (Lalander & Johansson 2002:57 ff). Som ung kan det vara extra viktigt att kunna identifiera sig med något och därigenom känna trygghet och gemenskap. I den gemenskap som finns bland klubbare kan drogerna vara ett effektivt instrument för att förstärka denna känsla.

5. Som självmedicinering och flykt från personliga problem

Även om drogbruket för många informanter snarare handlar om en flykt från en tråkig tillvaro, finns det även de som använder drogerna som en självmedicinering. En informant ser drogandet i grunden som en ”sökning efter ersättningar av inre grejor”. Om man tar droger av denna anledning är det enligt informanterna lättare att hamna i ett problematiskt drogbruk. Då drogerna används som en ”tröst” för olika problem i individens barndom eller sitt nuvarande liv, anses risken att fastna och bli beroende betydligt högre. Informanterna ser sig dock inte som problembrukare, utan använder drogerna, i denna funktion främst cannabis, mest för att lugna ned sig och kunna fokusera bättre.

6. För att stilla en nyfikenhet

Det som är olagligt är också ofta spännande och lockande. Drogernas sinnesförändrande effekt och olagliga etikett skapar inte oväntat en nyfikenhet bland många unga människor. Massmediernas fokusering på rave och droger ökade enligt informanterna deras nyfikenhet. Många informanter verkar vara allmänt nyfikna på det mesta i livet. Vissa har ett intresse av att se vad som händer med hjärnan och övriga kroppen när de har tagit en drog. De ”prickar av” olika droger, bara för att få veta hur ruset blir och vilken effekt drogen har på kroppen. Den kunskap man får genom detta kan i vissa grupper leda till att brukaren uppnår ett högre subkulturellt kapital (jfr Lalander 2001).

7. För att ha roligt, som komplement till eller ersättning för alkohol

En sista anledning till bruket är att informanterna helt enkelt tycker att det är roligt att ta droger. Drogerna, främst cannabis, ses inte som nämnvärt farligare än alkohol eller tobak, snarare tvärtom. De blir ett fullgott alternativ till alkoholen, vars effekter inte faller alla informanter i smaken. För informanterna är inte det lätta droganvändandet något spektakulärt och farligt, istället har det normaliserats.

En ambivalent kultur, en ambivalent syn på droger

Trots att drogerna fyller en rad olika funktioner för informanterna är det långt ifrån alla som använder droger för att nå dessa mål. Flera informanter berättar till exempel om hur de väljer att dansa utan illegala substanser i kroppen. För en del sker drogbruket främst på andra ställen än på fester. De intervjuades upplevda effekter av olika droger skiljer sig också åt. Vissa uppskattar droger som andra förkastar. Den med klubbkulturen så förknippade ecstasyn har betytt mycket för vissa informanter, medan andra har svårigheter att förstå dess storhet och danspotential. Skillnaderna i vilka droger man använder kan till viss del härledas till vilken del av klubbkulturen man tillhör. På klubbar är det vanligare med kokain, marijuana och amfetamin, medan det på undergroundfesterna ute i skogen finns en större förkärlek för psykedeliska droger.

Informanterna uppger att deras drogbruk har inneburit många positiva effekter. En del känner att de har blivit mer positiva och öppna till sin omvärld. De har nått kunskaper om sig själva som de förmodligen inte skulle ha fått utan drogerna. Bruket är dock inte enbart förknippat med positiva upplevelser. Informanterna är medvetna om de risker som finns och flera har upplevt negativa effekter av sitt bruk. För att minska riskerna med bruket använder de sig av en rad olika strategier. En typ av strategi baseras på att det inte är drogen i sig, utan personen i fråga, som skapar såväl de negativa som de positiva effekterna. Denna syn gör det lättare för informanterna att projicera de risker som finns på andra grupper, såsom ”problematiske brukare” och unga klubbare som tar droger. Det sker också en projicering på andra, lagliga preparat som konsumeras i samhället. Tobak, alkohol och kaffe anses av vissa informanter vara lika beroendeframkallande och ge lika farliga effekter som vissa illegala droger. Riskerna minskas också genom att platserna drogerna tas på väljs med omsorg. Vid festdrogande tas preparaten främst före eller efter klubbarna eller på undergroundfester, som inte är kända för allmänheten och därigenom svårare för polisen att upptäcka. Flera informanter är också noga med vilka personer man tar drogen tillsammans med och vilka man köper drogen av. Det finns också idéer om att tidsmässigt begränsa sitt bruk, dels för att behålla effekten, dels för att minska risken att bli beroende. De flesta informanter anser sig ha klarat sitt drogbruk utan att ha fått några betydande men. Detta förklaras med att de inte upplever sig ha några större sociala problem, att de har vänner och att de är såpass nöjda med sitt liv att de inte har någon anledning att förstöra det med droger. Drogandet blir för de allra flesta en kontrollerad handling.

Klubbkulturen har idag utvecklats i allt fler olika genrer och det finns grupper inom kulturen som inte känner någon större gemenskap med varandra. De skiljer sig, utöver musiksmaken, åt i såväl attityd som kläder och vilka fester de går på. Olikheterna avspeglar sig också i synen på droger. Drogattityden behöver dock inte vara relaterad till den genre man tillhör. De positiva och negativa åsikterna om droger är spridda över hela det fält av olika genrer som bildar klubbkulturen. Varje individ väljer vad i kulturen han eller hon vill identifiera sig med och ta till sig och skapar på så sätt sin egen tolkning av den globala livsstil som klubbkulturen utgör, och i detta ingår också synen på droger. De informanter som har fått komma till tals i denna rapport har således olika stor erfarenhet av droger. En del har minskat eller helt slutat sitt bruk efter att tidigare ha haft ett utbrett

drogande, andra har, varken förr eller senare, använt droger i någon större utsträckning, några tar idag droger tämligen ofta, men känner inte att deras bruk medför några större problem. Informanterna uppvisar en stor bredd vad gäller de preparat de har provat och idag använder. De har alla sina egna favoriter och droger de avstår från i det utbud av droger som finns att tillgå.

Klubbkulturens relation till det övriga samhället utmärks av en viss ambivalens. Trots att medlemmarna i sitt identitetsskapande använder sig av ett avståndstagande, är många klubbare uppriktigt trötta på kulturens ”knarkstämpel” i det etablerade samhället. De känner sig ofta förföljda av polis och massmedia och anser inte att det förekommer så mycket mer droger på klubbar än på andra uteställen. Avståndet till det övriga samhället vill man skapa på egen hand, på sina villkor. Informanterna anser dock att den värsta klappjakten på kulturen lagt sig och idag är vissa delar av klubbkulturen tämligen rumsrena och etablerade i samhället. Ett exempel på det är att de större klubbarna figurerar i de största dagstidningarnas guider över nattlivet i städerna. En guidning av det slaget är dock fortfarande tämligen otänkbart för undergroundfesterna ute i skogen.

Det finns även en dubbelhet i informanternas åsikter i frågan om man skall legalisera droger eller ej. Samtidigt som flera av de intervjuade vänder sig mot att man är olaglig bara för att man har tagit ett preparat som inte anses skada vare sig själv eller någon annan, är inte alla övertygade om att en legalisering av droger (främst cannabis) är rätt väg att gå. En del informanter är osäkra på hur de problematiska brukarna skulle klara av en legalisering. Samtidigt är många ytterst tveksamma till dagens rådande debattklimat, där myndigheterna anses censurera drogernas positiva delar. Detta gör att möjligheten att föra en sansad, givande dialog eliminerar.

Vid en jämförelse med de grupper av unga människor som varit föremål för de andra delstudierna i projektet *Att droga ibland* skiljer sig klubbdrogarna framförallt från de unga chilenerna i Lalanders och Carmona Santis (2004) studie. Medan chilenerna använder drogerna för att hantera den stigmatisering de är utsatta för, är informanterna i denna studie förhållandevis väletablerade i samhället. Många kommer från tämligen trygga uppväxtförhållanden, de har ofta haft lätt för sig i skolan, även om de inte alltid varit där, och de ser positivt på framtiden. Gruppen ser inte sig som några problematiska samhällsmedborgare och de anser inte heller att de skall bli betraktade som sådana, bara för att de emellanåt väljer att använda droger. Klubbfolkets ”vanliga” bakgrund kan vara en förklaring till massmediernas stora intresse för kulturen och dess koppling till droger. Ungdomarna som gick på techno- och housefesterna var sällan några marginaliserade individer som hade haft problem med rättvisan tidigare. Även om klubbkulturen kunde ses som en undergroundkultur var medlemmarnas socioekonomiska bakgrund oftast förhållandevis ordnad, och budskapet blev att drogandet kunde hända ”vem som helst”. Detta gjorde det genast mer oroande för den breda allmänhet som massmedierna representerar.

Klubbfolket har, i likhet med Hellums (2004) ryggsäcksluffare och de musikfestivalbesökare vi skildrat (Bossius & Sjö 2004), en mer löst sammanhållen gruppidentitet. De kan gå in i och ut ur denna identitet på ett annat sätt än vad de unga chilenerna kan. Informanterna i denna studie skiljer sig dock delvis från Hellums informanter, då de inte enbart begränsar sitt drogande till en viss arena, i ryggsäcksluffarnas fall utlandsresan. Även om informanternas drogande sker på klubbar är det också vanligt att drogerna tas i

hemmiljöer eller ute i naturen. Drogerna förknippas på så sätt inte enbart med de liminala faserna, utan också med vardagen.

Att genom ett mindre antal intervjuer ge en heltäckande beskrivning av klubbkulturens syn på och användande av droger är en omöjlig uppgift. Denna rapport har dock varit ett första försök att beskriva några unga människors syn på sitt drogande och den roll de har i kulturen. I en undersökning gjord 1997 svarade 87 procent av de brittiska klubbare som tillfrågades att de planerade att ta droger när de skulle gå på klubb. När de skulle nämna de viktigaste orsakerna till varför man gick på klubb hamnade dock drogerna först på en femte plats, slagna i popularitet av musiken, att träffa vänner, atmosfären och dansen (Saunders et al. 2000:169).

Droger har idag, 16 år efter att de ecstasyförknippade acid house-festerna startade i Storbritannien, fortfarande en plats i den globala klubbkulturen. De finns på svenska klubbar, som på så många andra ställen i samhället. För de upplevelser som eftersträvas på techno- och housefester spelar de en roll för vissa deltagare, medan andra kan nå dessa upplevelser på annat sätt. Droger är en del av klubbkulturen, men de är ingen förutsättning för att kulturen skall existera.

Källförteckning

Aftonbladet 881030

Bennett, Andy (2000): *Popular music and youth culture. Music, identity and place.* London: Macmillan press Ltd.

Bossius, Thomas (2003): *Med framtiden i backspegeln. Black metal- och transkulturen.* Göteborg: Daidalos.

Bossius, Thomas & Sjö, Fabian (2004): *Musikfestivaler och droger.* Stockholm: Rapport 4 2004, Mobilisering mot narkotika.

Bourdieu, Pierre (1993): *Kultursociologiska texter.* Stockholm: Brutus Östlings Förlag.

Brookman, Chris (2001): *Forever Young: Consumption and Evolving Neo-tribes in the Sydney Rave Scene.* Sydney: Division of Geography, Department of Geosciences.

Bäckström, Åsa (1997): *Resor, rus och rejv i Goa.* Magisteruppsats, Tema Kommunikation, Linköpings universitet.

CAN, Årsrapport 2003.

Cohen, Richard S. (1998): *The Love Drug. Marching to the beat of Ecstasy.* Binghamton NY: The Harworth Medical Press.

Collin, Matthew (1997): *Altered state. The Story of Ecstasy Culture and Acid House.* London: Serpent's Tail.

Dagens Nyheter 020830

www.dancesafe.org.

www.drugsmart.com

www.emcdda.org. Årsrapport 2003: *Situationen på narkotikaområdet i EU och Norge.*

www.erowid.org

Hammersley, Richard, Khan, Furzana, Ditton, Jason (2002): *Ecstasy and the rise of the chemical generation.* London: Routledge.

Hellum, Merete (2004): *Backpackers som drogar ibland. Risk och erfarenhet som kapital.* Stockholm: Rapport 3 2004, Mobilisering mot narkotika.

Jarlbro, Gunilla (1999): *Hälsokommunikation - en introduktion.* Lund: Studentlitteratur.

- Johansson, Thomas, Sernhede, Ove, Trondman, Mats (red.) (1999): *Samtidskultur*. Nora: Nya Doxa.
- Korsdal Sörensen, Johanne (2003): *Unges rekreative stofbrug og risikovurdering*. Århus: Center for rusmiddelforskning.
- Lalander, Philip (2001): *Hela världen är din - en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.
- Lalander, Philip & Carmona Santis, Nelson (2004): *Utanförskap och droger. Om unga chilensare i en lågstatusförort*. Stockholm: Rapport 2 2004, Mobilisering mot narkotika.
- Lalander, Philip & Johansson, Thomas (2002): *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Sara (1997): *Techno. Musiken, dansen och scenen*. Stockholm: Tiden.
- Maffesoli, Michel (1996): *The Time of the Tribes*. London: Sage Publications.
- Malbon, Ben (1999): *Clubbing. Dancing, ecstasy and vitality*. London: Routledge.
- www.mandarin.org.
- Measham, Fiona, Aldridge, Judith & Parker, Howard (2001): *Dancing on drugs. Risk, health and hedonism in the british club scene*. London: Free Association Books.
- Mixmag, november 2003
- Redhead, Steve (red.) (1993): *Rave Off. Politics and deviance in contemporary youth culture*. Aldershot: Avebury.
- Redhead, Steve (red.) (1998): *The Clubcultures reader. Readings in popular cultural studies*. Oxford: Blackwell publishers.
- Saunders, Nicholas, Saunders, Anja & Pauli, Michelle (2000): *In search of the ultimate high. Spiritual experience through psychoactives*. London: Rider, Random House.
- Seppälä, Pauliina (1999): *De illegala drogernas betydelse inom teknokulturen*, i Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift (NAT), vol 16 1999.
- Tegner, Elisabeth (1991): *När housen kom till Göteborg*, i Carle, Jan & Hermansson, Hans-Erik: *Ungdom i rörelse*. Göteborg: Daidalos.
- Thornton, Sarah (1996): *Club Cultures. Music, media and subcultural capital*. Hanover och London: University Press.
- Turner, Victor (1969/1974): *The Ritual Process*. London: Penguin books.
- Zinberg, Norman E. (1984): *Drug, Set and Setting. The basis for controlled intoxicant use*. New Haven och London: Yale University press.

Fabian Sjö är filosofie kandidat i etnologi och arbetar på SoRAD, Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning, vid Stockholms Universitet. Han har tidigare utvärderat antidrogkampanjen Sweden United, som syftade till att minska drogbruket på svenska klubbar och som stöddes av Mobilisering mot narkotika.

Thomas Bossius är filosofie doktor i musikvetenskap och arbetar på Centrum för kulturstudier, Göteborgs universitet. Han har tidigare skrivit ett antal artiklar till antologier och tidskrifter, samt doktorsavhandlingen: Med framtiden i backspegeln: black metal och transkulturen. Ungdomar, musik och religion i en senmodern värld (2003), som handlar om ungdomars sökande efter livssammanhang och hur populärkultur används i detta.